

VII-1

Dr. Polner Ödön
egyetemi tanács ur-
nak mely köte-
lettel

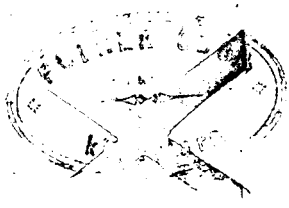
NÉMETORSZÁG ALKOTMÁNYA.

IRTA

DR. SZIKLAI ISTVÁN.

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM	
Könyvtár és leghudbonyosítási osztály	
Letl. napló száma	27486/9
Letl. napló száma	1850-12131

Dr. POLNER ÖDÖN
KÖNYVTÁRA

EPERJES.

KÓSCS ÁRPÁD KÖNYVNYOMDÁJA

1918. 183505.

tiszteletkérdőív

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
Jog- és
Közigazgatás-
tudományi
Kar
Könyvtára

Leit. na. ~~13025~~ Lez.: 13025.
szám.

~~SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM~~
~~Jog- és Közigazgatás-tudományi Kar Könyvtára~~

1070/

ELŐSZÓ.

A jelen könyv nem támaszt nagy igényeket. Célja csak az, hogy a német birodalom alkotmányáról — úgy, amint az ma érvényben van — kimerítő és áttekintő képet nyújtson mindazoknak, akik a magyar állam területén kívül fennálló tételes jogrendszerekkel és a jogrendszerek keretével, a jogrendszert uraló államok alkotmányával meg akarnak ismerkedni.

E munka tehát ismeretterjesztő tanulmány és nem tudományos értekezés. Nem céloim részletbe menő tudományos fejtegetésekkel rávilágítani azokra a ható okokra, amelyek a mai német alkotmányt létrehozták, sem részletekbe menő magyarázatokkal szolgálni minden olyan tételnél, amely a dialektikára és a stílusgyakorlatokra módot, okot és alkalmat ad. Azoknak szántam a könyvet, akik tanulni akarnak és akik ezt a szót: tanulni, komolyan veszik, nem kérnek kölcsön gondolatokat másoktól. Ezek csak anyagot akarnak a gondolataikhoz. Nem is tartom helyesnek, hogy minden körülmények között a szerző végezze el a munkát egyedül és a példa megadása mellett ön-maga is oldja meg az egyenletet. Ha komoly ismeretszerzést akarunk elérni, akkor meg kell osztanunk a munkát az olvasóval. A szerző feladata feltáralni az anyagot s ügyes és céltudatos rendbeszedéssel, csoportosítással az igazi *lényeges* megjelölésével megemészthetővé tenni annak, akinek van kedve, ideje és komolysága ahhoz, hogy az összefüggéseket keresse, a törvényszerűségeket megállapítsa és így elvégezze a gondolkodás munkáját.

A német közjog ismertetésénél — úgy tudom — a magyar irodalomban kevésbé járt utakon járok.* A magyar jogi irodalom tárgya majdnem kizárólag a magyar és — a mai jogoktatási rendszer mellett — a római jog is. Ez a mi gyakorlatiasságra való törekvésünk mellett természetes, érthető, de — szerintem — nem helyes. Ma már nemcsak magyarok vagyunk. Legkevesbbé mi jogászok. Jogrendszerünk mindjobban simul a többi — rendszerint tőlünk nyugatra eső — államok jogához. Törvényhozásunk mindinkább lemásolja a külföld jogrendszerét. Nem hazafiatlanságból. Célszerűségből. A legmagyarabb ízű törvények veleje eredetiben a német, az osztrák állam törvénytárában olvasható. És ha a törvényhozó nem fél attól a hazafiatlanságtól, hogy lemásolja a külföldi törvényt ott, ahol azt helyesnek, jónak és célszerűnek találja, miért féljünk mi, nem törvényhozó jogász és ismeretszerzésre vágyó nem jogász emberek ettől a „hazafiatlanság“-tól?

Az élet rövid! Olvassuk a külföld jogát olyan könyvekből, amelyek a szólamoktól és a lépten-nyomon való magyarázatoktól mentesek. Nem akarom ezzel az elmélet jelentőségét lebecsülni. Az elmélet munkáján épül fel az egész gyakorlati élet; az elméletek alkotói és továbbfejlesztői az igazi úttörők — vagy ha úgy tetszik, hősök —, akik vezetnek és irányítják a gondolkodást. De szabad-e az elméletet a jurisprudentiába belevinni? Lépten-nyomon nem. Az ismeret megszerzése előtt nincs helye bölcsekedésnek. Nem filozofálhatunk arról, amit nem ismerünk. Vitassuk meg talán részletesen Seydel államszövetségi elméletét, vagy Laband és Hänel felfogását, akkor, amikor az olvasó elsősorban arra a kérdésre vár feleletet, hogy a Bundesrat mi fán terem? Azt hiszem, ez céлом nem lehet.

---

* E téren igen dicséretreméltó szép vállalkozás dr. Fluck András „A német birodalom alkotmánya“ című tanulságos munkája (megjelent 1917-ben az Olcsó Könyvtár 1835—1836. számában).

Nagyon kérem a kedves olvasót, hogy amikor e könyv tanulmányozásához fog, ne haragudjék amiatt, hogy száraz adatokkal és tényekkel fárasztom.

Azon kedves embereimet pedig, akik e könyvet csak azért vették meg, mert szerzőként én vagyok aláírva, de a *tárgy* iránt közömbösek, kérem, ne fáradjanak az olvasással, a könyv rájuk nézve nem érdekes.

Kassa, 1918. június hó.

DR. SZIKLAI ISTVÁN.

I. FEJEZET.

Mi az állam? — Mi a tagállam? — Kisérletek az állam fogalmának meghatározására. — A tagállamok. — A szövetség alapelvei.
A tagállamok egymáshoz és a birodalomhoz való viszonya.

Az állam fogalmi meghatározása — mint minden fogalmi meghatározás — igen nehéz. A definíciók legnagyobb hibája éppen az, hogy a meghatározások mesterei azt viszik bele a fogalomba, amiről *szeretnék*, ha benne lenne. Kivánságaikat, jámbor szándékaikat fogalmi meghatározásként állítják fel. És épp e fogalmi meghatározások hibás felállítása hozza létre azt a sok „*kivételt a szabály alól*“, amik nem léteznének, ha a definíciókkal óvatosabbak lennének.

Íme az állam nem egyéb — szerintük — mint az a társas közület, amelyet a nemzeti érzés és a faji összetartozás stb. tart össze. Szeretnék — amint mindnyájan is szeretnők — ha az állam minden polgára szeretettel, ragaszkodással viseltetnék azon képzelt „én“ iránt, amit államnak, hazának nevezünk. Mindenesetre szép és helyes lenne, ha az államot egy nagy erkölcsi eszme, az összetartozás, a „nemzeti érzés“ eszméje tenné ki. De szabad-e ezt a kivánságot egy pozitív definícióba belevinni? Azt hiszem nem. Hiszen akkor számos országot egyszerűen ki kellene törölnünk az államok sorából, mert vagy teljesen hiányzik belőlük a nemzeti jelleg, vagy legalább nagy részében nincs meg. Ki tartaná ily körülmények között Nagy-Britanniát államnak, amikor a lakosságnak jórésze kifejezetten angolelles, másrésze pedig leg-

alább is teljesen közömbös az „angol eszme“ iránt (indusok, irek, burok). Vagy állam-e így Ausztria? Vagy állam-e ily esetben a volt orosz birodalom? Azt hiszem, nem. A tévedés abban áll, hogy az állam fogalmát a nemzet fogalmával összetévesztették. A nemzet politikai, erkölcsi fogalom, azok összessége, akiket egy közös történeti múlt, egy közös kultúra, sokszor a vallás, gazdasági életviszonyok és legtöbbször a nyelv egy és ugyanazonossága *érzelmi*leg egy társadalommá tömörít, ami azonban nem zárja ki, hogy egy és ugyanazon nemzet tagjai egymással véres háborúkat vívjanak, aminthogy Goethe, Schiller, Klopstock, Lenau, Kant több mint ezeréves német nemzetének tagjai, amelynek közös császára és birodalmi gyűlése volt — a mai történeti ismereteink szerint — Európa legsúlyosabb háborúit vívták egymás között. A 30-éves háború, az osztrák örökösödési-, a hétéves háború és végül a német szövetség északi és déli államainak 1866-iki harcai mutatják, hogy mily óriási reális erővel tudott az összetartozás érzése, a nemzeti érzés hatni a német országok között! Osztrák porosz ellen, Hamburg Frankfurt ellen, Braunschweig Baden ellen stb. harcolnak és mikor a XIX. század elején megjelenik az ős ellenség, Napoleon és a francia imperializmus, a délnémet államok Napoleon oldalán harcolnak a *német gondolatért* Poroszország ellen. És így ment ez gazdaságilag is. A német birodalomban 200-nál több *vámterület*, 200-nál több *isolierter Staat* áll fenn 1834-ig és az ezeréves német nemzet egyes részei sokszor gazdaságilag is úgy állottak egymással szemben, mint ahogy mi állunk ma Equadorral. Pedig *közös* a császár, *közös* a frankfurti Kurfürstenkollegium, *egy* a nyelv, *egy* a kultúra és *egy* a nemzeti érzés.

Az állam fogalmának az egy jogrendszer, az egyseges jog sem feltétlenül szükséges előfeltétele: A magyar állam erdélyi részeiben, a társországokban és a volt határőrvidéken az osztrák polgári törvénykönyv az általános magánjogi kodex, míg az ország

többi részeiben nagyjában véve az országbírói értekezlet és a bírói gyakorlat irányadó. Ki vonná kétségbe azonban emiatt a magyar állam egységes jellegét? Létesülhet másrészt egy oly nemzetközi jogi megegyezés, amely például az egész kontinensre nézve egy és ugyanazon hiteljogi rendszert állít fel. Eltűnnek-e ezzel az államok egymásközti határai? Meghal-e ezzel a szuverénitás? A postaegyezmény összekapcsolja majdnem az egész művelt világot. Ugyanazok a jogszabályok — csak más alkotmányjogi köntösben — állanak fenn a szerződő államok között. Ki van-e zárva ezzel az egyezmény tagjai között a háború? Azt hiszem, nem. Az állam fogalmi meghatározása szempontjából a jogrendszer egységessége vagy az egyes jogvidékek különbözősége egyedül nem döntő jelentőségű. A jogszabály különben is csak papiros, élettelen fogalom, ha a jogalkotónak nincs tényleges ereje azt feltétlenül végre is hajtani. A német birodalomnak 1871 előtt is volt alkotmánya, voltak szervei is, volt hadserege, de a birodalom *maga* reálisan nem létezett, mert nem volt hatalom az alkotmányos szervekben, amely akaratát — az egész birodalomra egy és ugyanazon akaratot — ténylegesen megvalósítani tudta volna. Az 1848-i frankfurti birodalmi gyűlés seregével hozta a szép és észszerű törvényeket és azok — a XVIII. század végének magyar törvényei mintájára — mégsem tudtak a papirosról az életbe szállani. Egy akarat kell és erő ahhoz, hogy ezt az egy akaratot föltétlenül megvalósítsa egy oly területen, amelyen nagyjában egy és ugyanazon jogrendszer uralkodik. Ezen akarattulajdonosnak, a főhatalomnak pedig állandónak kell lennie, mert hiszen az a körülmény, hogy az egyik állam a másikat vagy annak egy részét ideiglenesen uralma alá hajtja, hadseregével megszállja és a megszállás tartamára a maga akaratát kérlelhetetlen szigorral érvényesíti, még nem teszi a megszállott területet föltétlenül a megszálló állam részévé. Azt hiszem, adva van most már az állam fogalma is.

Azt hiszem, az állam az a meghatározott területen élő társadalom, amelyet egy tényleg érvényesülő állandó és szuverén hatalom ural s amelyen nagyjában és egészében ugyanazon jogrendszer uralkodik.

A tagállam (Bundesstaat) pedig a szövetséges állam, a birodalom egy része.

Az egységes állam tulajdonságai benne is feltehetően azzal a különbséggel, hogy a tagállam szuverénítésének egy részét az összállamnak, a birodalomnak engedi át. A tagállamnak tehát csak részben van szuverénítése, önállósága, a tagállam tehát csak félszuverén állam, amennyiben az állami felsőbbség csak egy részét tartotta fenn magának.

A német birodalom tagállamai is lemondottak szuverénítésük nagyobb részéről a birodalom, a főállam javára. És a fejlődés menete következetesen az, hogy a tagállam mindig többet ad át a szuverénítéséből a birodalomnak, végül is a birodalom lassankint felemészti a tagállam egész szuverénítését.

A német birodalom tagállamai a következők:

1. Poroszország királyság (Königreich)
2. Bajorország " "
3. Szászország " "
4. Württemberg " "
5. Baden nagyhercegség (Grossherzogtum)
6. Hessen " "
7. Mecklenburg-Schwerin " "
8. Mecklenburg-Strelitz " "
9. Oldenburg " "
10. Sachsen-Weimar-Eisenach " "
11. Anhalt hercegség (Herzogtum)
12. Braunschweig " "
13. Sachsen-Altenburg " "
14. Sachsen-Coburg-Gotha " "
15. Sachsen-Meiningen " "
16. Lippe-Detmold fejedelemség (Fürstentum)
17. Reuss idősebb ág " "
18. Reuss ifjabbik ág " "

19. Schaumburg-Lippe fejedelemség (Fürstentum)
20. Schwarzburg-Rudolstadt " "
21. Schwarzburg-Sondershausen " "
22. Waldeck " "
23. Hamburg szabadváros (Freie Hansastadt)
24. Bremen " " "
25. Lübeck " " "
26. Elasz-Lothringen birodalmi állam (Reichsland).

A tagállamok örökké tartó és felbonthatatlan szövetségben állanak egymással, a szövetség területének és az ezen területen érvényes jognak védelmére és a német nép jólétének gondozására (birod. alkotm. bevezetése), valamennyien hűséggel tartoznak a szövetség iránt. A birodalmi alkotmánynak és a birodalmi törvényeknek engedelmeskedni kötelesek. A birodalmi ügyekben a tagállam kormánya a birodalmi kormánynak van alárendelve.

Ha a szövetség tagjai (a tagállamok) alkotmány-szerű szövetségi köteleseiket nem teljesítik, úgy erre *végrehajtással* (Bundesexekution) szoríthatók. („Wenn Bundesglieder ihre verfassungsmässigen Bundespflichten nicht erfüllen, so können sie dazu im Wege der Exekution angehalten werden. Die Exekution ist von dem Bundesrate zu beschliessen und von dem Kaiser zu vollstrecken.“ — Birod. alkotm. 19. cikk.) Az egyes tagállamok közötti vitákat — amennyiben azok nem magánjogi természetűek — az egyik fél felhívására a szövetségtanács dönti el. (Birod. alkotm. 76. cikk.) Olyan államokban, ahol alkotmányjogi viták eldöntésére hivatott szerv nincs, ott az ilyen vitákat az egyik fél felhívására a szövetségtanács békésen kiegyenlíti, vagy ha ez nem lehetséges, birodalmi törvényhozási úton intézteti el. (Birod. alkotm. 76. cikk, 2. bekezdés.) A birodalom területe csak birodalmi törvényhozási úton változtatható meg. (Így például: amikor 1890. július 1-jén Helgoland Anglia birtokából német kézre került, ezt külön birodalmi törvény cikelyezte be.)

A tagállamok oly területváltozásaihoz, amelyek

a birodalom területének megváltozásával nem járnak, a birodalmi törvényhozás hozzájárulása nem szükséges. A tagállamok alkotmánya és kormányformája különböző lehet. A birodalmi alkotmány oly alkotmányt előíró rendelkezést, mint aminőt a wieni záróakta a volt német szövetségre előirt („In allen Bundesstaaten wird eine landständische Verfassung stattfinden“), nem tartalmaz. Hamburg, Bremen és Lübeck köztársasági kormányformával bírnak, míg' a többi tagállamnak népképviseleti alkotmánya van. Baden, Württemberg, Elsassz-Lothringen országgyűlése az általános, egyenlő, titkos választójog mellett ül össze, míg Poroszország ma még — 1918 elején — a Dreiklassenwahlrecht hazája.

Terület és népesség tekintetében is igen nagy a különbség. Míg Poroszország területe 348,780 km.²-nyi és ezen az 1910. december 1-i népszámlálás adatai szerint 40.165,219 ember lakik, addig a legkisebb tagállam, Schaumburg-Lippe 340 km.²-nyi területén 46,652 lakossal, vagyis 9051 lélekkel kisebb lakossággal bír, mint a legkisebb magyar vármegye: Turócz. (1910. dec. 31-ikén: 55,703 lakos.) Míg Poroszországban a Hohenzollern tartomány — 71,011 lélek — kivételével mindegyik tartománynak népessége meghaladta az egymilliót (még a Hohenzollern után legkisebb Schleswig-Holsteinnak is 1.621,004 lakosa van), addig — Poroszországot kivéve — csak Bajorországnak, Württembergnek, Badennek, Hamburgnak és a birodalmi államnak, Elsassz-Lothringennek van egymilliónál több lakosa.

II. FEJEZET.

A német birodalom alkotmányának jellege. — Poroszország vezetőszerpe a birodalomban. — A birodalom nem monarchia, hanem pleonarchia.

A német birodalom szövetséges állam. 25 fél-szuverén állam és egy birodalmi rész feloszthatatlan és örökké tartó szövetsége Poroszország vezetése (hegemoniája) alatt.

A szövetséges állam kitétel azt jelenti, hogy több, egymástól független állam bizonyos célra szövetkezik egymással. Szuverénitása egy bizonyos részéről lemond a szövetkezés folytán támadt főállam javára, amely nem egyéb, mint a szövetkezett tagállamok egyeteme. A teljes szuverénitás nincs sem az összállamnál, sem a tagállamoknál, hanem együtt van a fő- és tagállamoknál. Megoszlik közöttük. Az állami ügyek bizonyos része a tagállamoknál marad, míg egy másik része az összállamra megy át. A fejlődés menete az, hogy mind több és több tagállami ügy megy át az összállamra, a birodalom hatáskörébe és válik ily módon birodalmi üggyé. A tagállamok szövetkezése pedig nem nemzetközi jogi megegyezésen, hanem az alkotmány tételén alapul. A tagállamok a szövetkezés folytán szerves részei lesznek az összállamnak, a birodalomnak. És ezen helyzetüket meg nem változtathatják, hanem kötve vannak a birodalom ügyeiben annak akaratahoz, tekintet nélkül arra, hogy az nézetükkel és érdekükkel egyezik-e.

Ilyen szövetséges állam az Északamerikai Egyesült-Államok, Svájc és a német birodalom.

Valamennyi szövetséges állam megegyezik egymással a fentiekben. Ami Németország különleges helyzetét a szövetséges államok között leginkább kidomborítja, az egy tagállam — jogilag is kifejezésre jutó — túlsúlya, vezetőszerpe a többi tagállammal szemben. Ez a tagállam Poroszország. Míg az Észak-amerikai Egyesült-Államok jelenleg 46 állama teljesen egyenlő jogokkal bír, előjoga egy államnak sincs a többi felett és (az 1910. évi népszámlálás adatai szerint) a 81,875 lakossal bíró Nevada törvényhozása épp úgy két tagot küld az Unio szenátusába, mint a 9.113,614 lakosú New-York, míg a Svájci köztársaság mind a 22 kantonja egyenlő mértékben vesz részt a szövetségi hatalom gyakorlásában, addig a német birodalom egyes tagállamai különös előjogokkal (Sonderrechte) bírnak a többiek fölött és valamennyi fölött áll a vezető-állam: Poroszország.

Míg az a körülmény, hogy Bern a svájci köztársaság és Bern kanton fővárosa, ezen kantonnak semmi különleges jogot a többi kantonok között nem biztosít; míg az Egyesült-Államok fővárosa, Washington egy kis, 180 km.² területben (District of Columbia) van, amely utóbbinak önkormányzata kisebb, mint a többi tagállamoké, addig Poroszország, amelynek fővárosa egyúttal a német birodalom fővárosa is, nemcsak politikai túlsúllyal bír a birodalomban, hanem jogi helyzete is uralkodó. Poroszország vezetőszerpét bizonyítja:

1. a német birodalom feje, a szövetség elnöke (*Bundespräsident*), a mindenkori porosz király (*König von Preussen*), aki mint a szövetség elnöke, a német császár (*deutscher Kaiser* és nem *Kaiser von Deutschland*) nevét viseli.

2. A német birodalom szuverén szerve a szövetségtanács (*Bundesrat*), mely a német birodalom szövetséges állam jellegét leginkább kidomborítja. A szövetségtanács 61 tagja közül 17 porosz tag (*Bundesratsbevollmächtigter*) van, szemben Bajorország 6, Szászország és Württemberg 4—4, Baden és Hessen

3—3, Mecklenburg-Schwerin és Braunschweig 2—2 és a többi tagállamok 1—1 szavazatával. Mivel pedig a birodalmi alkotmány 78. cikkének első bekezdése szerint az alkotmánymódosítás elvetettnek tekintendő, ha a szövetségtanácsban 14 tag ellene szavaz, Poroszország a maga 17 szavazatával egymaga megakadályozhat minden Poroszország érdekét sértő alkotmánymódosítást.

3. A szövetségtanács elnöke a birodalmi kancellár (Reichskanzler), aki nem mint ilyen, hanem mint Poroszország első meghatalmazottja elnököl a szövetségtanácsban. Mivel pedig a szövetségtanácsban szavazategyenlőség esetében az elnök szavazata dönt, a tagok pedig tagállamuk utasításához vannak kötve, ennél fogva szavazategyenlőség esetében Poroszország szavazata (Präsidialstimme) dönt. („Bei Stimmengleichheit gibt die Präsidialstimme den Ausschlag.“)

A katonai, haditengerészeti, közvetett adókra vonatkozó törvényjavaslatoknál — amennyiben a fennálló állapot fenntartásáról van szó — véleményeltérés esetében az elnök, vagyis Poroszország szavazata dönt.

4. A birodalom egyetlen felelős minisztere a birodalmi kancellár, mindenkor porosz állampolgár és rendszerint Poroszország miniszterelnöke is. (A birodalmi kancellári és porosz miniszterelnöki méltóság a birodalom fennállása — 1871 óta — csak kétszer volt elválasztva egymástól, még pedig 1878. jan. 1-jétől 1883. november 9-ikéig, mikor a birodalmi kancellár Bismarck volt, míg a miniszterelnök Roon Albrecht gróf és 1892. márc. 23-ikától 1894. okt. 26-ikáig, amikor is Caprivi Leo gróf volt a birodalmi kancellár és Eulenburg Botho gróf a miniszterelnök.)

5. A birodalmi gyűlésnek, — Reichstag — mint a törvényhozás népképviselői szervének, 397 választókerülete közül 236 (59·8 %) porosz, míg Bajorországnak 48, Szászországnak 23 és a többi tagállamoknak még ennél is kevesebb választókerületük van.

6. A német birodalom legfőbb számviteli hatósága,

a német birodalom számvevőszéke (Rechnungshof des Deutschen Reiches) a porosz legfőbb számvevőszékkal (Oberrechnungskammer) egyesítve van és Potsdamban székel.

7. A birodalmi adósságokat (Reichsschulden) „Reichsschuldenverwaltung“ néven a porosz „Hauptverwaltung der Staatsschulden“ kezeli.

8. A birodalom fővárosa egyúttal Poroszország fővárosa is: Berlin.

9. Baden, Braunschweig, Oldenburg, Anhalt, Sachsen-Weimar, Sachs.-Meiningen, Sachs.-Coburg-Gotha, Sachsen-Altenburg, Schwarzburg-Rudolstadt, mindkét Reuss tisztjei porosz királyi tisztek. Schwarzburg-Sondershausen, Waldeck, Lippe, Schaumburg-Lippe, Hamburg, Bremen és Lübeck feladta saját kontingensét; ezen államok védkötelesei porosz csapatokba oszthatnak be. A három Hanzaváros gyalogezredei porosz királyi csapatok. Szászország (1867. február 7-ikén), Braunschweig (1886. március 18-ikán) és a kis államok Poroszországgal katonai egyezményre (Militärkonvention) léptek, amelynek értelmében tisztjeiket a porosz király nevezi ki és a katonai igazgatásról, katonai igazságszolgáltatásról, a katonai oktatásról, a katonai lelkészetről Poroszország javára lemondottak.

A porosz hadügyminisztérium hatásköre Bajorország, Szászország és Württemberg kivételével az egész német birodalom területére kiterjed.

A porosz hadügyminiszter — mint Bundesratsbevollmächtigter — képviseli a katonai kormányt a birodalmi gyűlésen.

Poroszország vezetőszerpét az a körülmény teszi indokolttá, hogy úgy területileg (a német birodalom összes, 540,858 km.²-t kitevő területéből 348,780 km.²-t foglal el), mint népességére nézve (az 1910. évi népszámlálás adatai szerint a német birodalom össznépeisége 64.925,993 lélek, ebből Poroszország népessége 40.165,219 lélek) a birodalom legnagyobb állama, amelynek egy tartományában, a rajnai tartomány-

ban több ember lakik, mint a második legnagyobb német tagállamban Bajorországban. (Bajorország lakossága 1910. dec. 1-jén 6.887,291 lélek, a rajnai tartomány lakossága 1910. dec. 1-jén 7.121,140 lélek.)

De ettől el is tekintve, Poroszországból indult ki a német egység mozgalma a deutscher Zollvereinekből 1834-ben. Poroszország volt az a keret, amelyből a német birodalom 1871-ben kialakult. A német birodalom nem jogutóda a német-római birodalomnak (Römischer Reich deutscher Nation-nak), a német szövetség- („Deutscher Bund“)-nek még kevésbé. Hisz ez laza nemzetközi alapokon nyugvó szövötközés volt alkotmánnyal, irreális kormányzati szervekkel, amelynek tagjai egymással összeütközésbe, sőt háborúba is keveredtek.*

A német birodalom alkotmányának másik jellegzetes sajátossága az általános, egyenlő, titkos és községenkénti választójogú parlament (választó és választható minden 25 éves német férfi — állampolgár) és ezzel szemben a parlamentarizmus teljes hiánya.

Legjellegzetesebb sajátossága azonban a Bundesrat (Szövetségtanács) intézménye. Ez a birodalom egyetlen szuverén szerve. Lényegileg egyesíti magában az egyes tagállamok szeparatisttikus törekvéseit, különleges céljait. Kifejezésre juttatja azt az elvet, hogy a birodalomban se egy ember (a császár), se az összesség (a nép), illetőleg ennek képvisellete, hanem a 25 uralkodó egyeteme, a 25 uralkodó együtt szuverén és a szuverénitását a szövetségtanácsban gyakorolja. A birodalom tehát nem monarchia, mert hiszen nem egy ember uralkodik felette, de nem is köztársaság, mert hiszen nem a nép a legfőbb szerv, hanem *pleonarchia* (többek uralma). A német birodalmat a 25 tagállam uralkodója uralja a porosz király, mint a vezető állam uralkodójának vezetése alatt.

---

* 1866. június 11-ikétől október 1-jéig Poroszország és az északnémet államok háborúja Ausztria, Bajorország, Württemberg, Szászország, Hannover, Kurhessen, Hessen-Nassau és Baden ellen.

III. FEJEZET.

A birodalmi (közös) ügyek. — Bajorország, Württemberg és Baden külön jogai (Sonderrechte).

A birodalmi alkotmány 4. §-a értelmében birodalmi ügyek a törvényhozás szempontjából a következők:

1. a szabad költözködésre vonatkozó rendelkezések, a honosság és a település ügye, az állampolgárság ügye, az útlevelügy, az idegenek fölötti rendészet ügye, az iparúzésre vonatkozó rendelkezések, ideértve a biztosítás ügyét, továbbá a gyarmatosítás és a kivándorlás ügye;

2. a vám- és kereskedelmi törvényhozás és a birodalmi célokra felhasználható adók. Az egész birodalom egy vámterület;

3. az érme-, súly- és mértékügy, a biztosított és nem biztosított papírpénz kibocsátására vonatkozó alapelvek;

4. a bankügyre vonatkozó általános rendelkezések;

5. a találmányi szabadalmak ügye;

6. a szellemi tulajdon védelme;

7. a német kereskedelem védelme a külföldön, a német tengeri hajózás és a német tengeri lobogó ügye, a közös konzuli képviselő;

8. a vasútügy, a honvédelem és az általános forgalom érdekében szükséges szárazföldi és víziutak ügye;

9. a több tagállamot közösen érintő víziutakon való hajózás, tutajozás, folyó- és egyéb vízivámok ügye;

10. a posta-, távirda- és távbeszélő-ügy;

11. a polgári bírói ítéletek kölcsönös végrehajtása, megkeresések elintézésére vonatkozó rendelkezések;
  12. a közokiratok hitelesítésének ügye;
  13. a magánjog, a büntetőjog, polgári és bűnvádi perrendtartás, kereskedelmi jog, váltójog;
  14. a hadsereg és haditengerészet ügye;
  15. az egészségügyi és állategészségügyi rendészet;
  16. egyesületi, gyülekezési és sajtójog.
- Ezekon (az alkotm. 4. cikkében) foglaltakon kívül:
17. munkásvédelem, betegség, baleset, öregkori- és rokkantbiztosítás;
  18. a munkásstatisztika ügye;
  19. a külügy, a hadüzenet, békekötés joga, nemzetközi szerződések, a diplomáciai képviselő;
  20. a birodalmi bank ügye;
  21. árúmintá- és védjegy-ügy;
  22. a hadigazdaság ügyei.

Bajorországra, Württembergre és Badenre (a déli államok) azonban ezen közös ügyek egy része ki nem terjed.

I. Bajorország a birodalomban különös helyzettel bír és ezen jogi helyzete a birodalmi alkotmány 78. cikkének II. bekezdése szerint csak hozzájárulásával változtatható meg. Bajorország különleges jogai (Sonderrechte) a következők:

a) A bajor hadsereg békében teljesen önálló része a német hadseregnek, amelynek főparancsnoka és legfelsőbb hadura a bajor király (*König von Bayern*); tisztjeit kivétel nélkül a bajor király nevezi ki; hadtestjei bajor királyi hadtestek. A német birodalom hadügyi költségvetésének Bajorországra eső részét a birodalmi törvényhozás egy átalányösszegben (Gesamtpauschalsumme) szavazza meg és utalja át Bajorországnak. Ezen összeg részleges hovatfordítását (a bajor hadügyi költségvetés részleteit) a bajor törvényhozás — a bajor király és a bajor országgyűlés — állapítja, illetve szavazza meg. Ezen összeg kizárólag a bajor hadseregre fordítandó. A bajor hadsereg mozgósítását a német császár fölhívására a bajor

király rendeli el. Háborúban a bajor hadsereg a német birodalmi hadsereg szerves része és a német császár főparancsnoksága és főhadurasága alatt áll. A német birodalom katonai törvényeinek anyagi jogszabályai Bajorországra is kihatnak.

b) A bajor királyi posta önálló, nem része a német birodalmi postának. (Reichspost, Kaiserliche Post.) A birodalmi posta és távirda szervezete Bajorországra ki nem terjed. A birodalmi posta- és távirdajog anyagi rendelkezései azonban Bajorországra is kihatnak.

c) A házasságkötés rendőri korlátozásának megszüntetését tárgyzó 1868. május 4-iki törvény hatálya Bajorországra ki nem terjed.

d) A birodalmi szegényügyi törvényhozás — vagyis az 1898. márc. 12-ikén és az 1870. máj. 6-ikán kelt törvény — hatálya Bajorországra ki nem hat.

e) Bajorország első szövetségtanácsi meghatalmazottja elnököl a szövetségtanács külügyi bizottságának ülésein.

f) A béke-, diplomáciai szerződések megkötésére irányuló tárgyalásoknál a bajor kormány kiküldött képviselője is részt vesz.

g) Bajorország a birodalmi alkotmány 35. cikkének második bekezdése értelmében a belföldön termelt sör megadóztatásának ügyében önálló és nem esik a birodalmi söradó-törvény hatálya alá.

Württembergnek — bár Bajorországnál kisebb mértékben — is vannak különös előjogai, amelyeket a birodalmi alkotmány 78. cikkének második bekezdése értelmében szintén csak hozzájárulásával lehet megszüntetni, illetve megváltoztatni.

Württemberg különös előjogai (Sonderrechte):

a) A birodalmi posta és távirda hatásköre nem terjed ki Württemberg területére. Württembergnek külön királyi postája van. A birodalmi postai értékek Württembergben is érvényesek; a birodalmi posta- és távirdajog anyagi rendelkezései Württembergre is kihatnak.

b) A württembergi hadsereg parancsnokát és

vezénylő tábornokát — eltérőleg a többi kontingenstől — nem a császár, hanem a császár hozzájárulásával — a többi württembergi tábornokot pedig a császár hozzájárulása nélkül a württembergi király nevezi ki.

c) A birodalmi alkotmány 35. cikkének második bekezdése szerint Württembergre a birodalmi söradó-törvény ki nem terjed.

Ezen jog Badent is megilleti.

IV. FEJEZET.

A császár. — Birodalmi felségjogok.

A német császár a birodalom feje. A szövetség elnöke.

A birodalmi alkotmány 11. cikke értelmében a mindenkori porosz király (König von Preussen) egyúttal a német császár is, úgy, hogy a császári méltóságot ipso facto megszerzi az, aki a porosz királyi trónra lép. A bir. alk. a fenti kijelentésén kívül egyáltalában nem érinti a császári méltóság (nem trón) betöltésének a kérdését, nem is utal a porosz alkotmányra. De nincs is rá szükség. Abból a tényből, hogy a mindenkori porosz király egyúttal német császár is, szükségképen következik, hogy a porosz alkotmánynak a trón betöltésének módjára vonatkozó rendelkezései a birodalmi alkotmánynak is alkotórészei.

A porosz trónörökösödés rendjét az 1850. január 31-iki porosz alkotmány 53—57. cikkei szabályozzák.

Ezek szerint:

A porosz királyi korona a királyi ház férfiágában az elsőszülöttség rendje szerint vérrokonok között öröklődik.

Porosz király (és így német császár) a Hohenzollern-család mindazon vérrokon férfi-tagja lehet, aki az agnatikus öröklési rend szerint az elsőszülöttség jogán a trónbirtokos után következik.

A király uralkodói jogait saját személyében csak akkor gyakorolhatja, ha nagykorú. A király 18. évének betöltésével éri el nagykorúságát. A kiskorú

király helyett vagy azon esetben, ha a király uralkodói jogainak gyakorlásában bármiképen is állandóan akadályozva van, az uralkodóhoz legközelebb álló vérrokon, teljeskorú porosz királyi herceg gyakorolja mint régens az uralkodói jogokat. A régens köteles ily esetben a porosz országgyűlést összehívni, amely együttes ülésben határoz a régensség szükségessége felett. A porosz királyi és a német császári méltóság elválaszthatatlanságából szükségképen következik, hogy a régens látja el a régensség szükségességének tartama alatt a német császár teendőit is.

Ha nincs olyan vérrokon teljeskorú porosz királyi herceg, aki a régensséget átvehetné és erre az esetre külön törvényhozási intézkedés nem történt, úgy a porosz államminisztérium az országgyűlést együttes ülésre hívja össze, amely azután a régenst megválasztja. A régensség átvételéig a porosz államminisztérium vezeti Poroszország — és a német birodalom — ügyeit.

A német császár mint ilyen, nem szuverén, nem törvényhozó. Szentesítő joga nincs. Civillistában nem részesül. Udvartartása mint német császárnak nincs. Mint német császár, rendjeleket nem adományoz. Címe felség. Személye szent és sérthetetlen; különös büntetőjogi oltalomban részesül. Az egész birodalomban különös katonai tiszteletadás illeti meg. Halála gyásznap.

A német császár *politikai* jogai a következők:

1. A német császár a német birodalom nemzetközi jogi képviselője és mint ilyen, képviseli a birodalmat kifelé, hadat üzen, békét köt, támadó háború üzenéséhez azonban a szövetségtanács hozzájárulása szükséges. Idegen államokkal szövetségeket és szerződéseket köt azzal a korlátozással, hogy a nemzetközi szerződések megkötéséhez a szövetségtanács hozzájárulása, érvényességéhez pedig a birodalmi gyűlés jóváhagyása szükséges.

2. Kinevezi a nagyköveteket, követeket és egyéb diplomáciai személyzetet, a szövetségtanács

kereskedelmi és forgalmi bizottságának meghallgatásával a konzulokat; fogadja az idegen államok követeit.

3. A császár nyitja meg, napolja el, rekeszti be a szövetségtanácsot és a birodalmi gyűlést. A birodalmi gyűlés feloszlatásának a jogát azonban a szövetségtanács gyakorolja a császár hozzájárulásával.

4. Alakilag kiállítja és kihirdeti a törvényeket és felügyel azok végrehajtására.

5. A német hadseregnek — békében Bajorország kivételével — legfőbb hadura (Bundesfeldherr). Nincs is a német császárnak oly tágkörű felségjoga, mint a hadügyi felségjog.

A német császár joga és kötelessége gondoskodni arról, hogy a birodalmi hadsereg kebelén belül minden csapattest teljes létszámú és hadrakész legyen és hogy a hadsereg szervezete, alakulata, fölszerelése és vezénylése, a legénység kiképzése, végül a tisztek minősítése az egész birodalomban egységes legyen. Hogy erről meggyőződést szerezhessen, minden egyes tagállam hadseregét (egy tagállam hadseregének kontingens a neve) egyenkint meg szemlélheti és a tapasztalt hibák^o és hiányok orvoslása iránt intézkedhetik. A császár állapítja meg az egyes kontingensek létszámát, csoportosítását és beosztását, a Landwehr szervezetét és a birodalom területén belül a helyőrségek állomáshelyét (kivéve Bajorországot és azon tagállamokét, melyek kontingense felett a teljes hadügyi felségjogot katonai egyezmény alapján a porosz király gyakorolja. Bir. alk. 66. cikk 4. bekezdés).

A császár nevezi ki az egyes kontingensek legfőbb parancsnokait, mindazon tiszteket, akik több kontingens parancsnokai, úgyszintén a várparancsnokokat (kivéve Ingolsstadt és Germersheim várakat); valamint Hessen, Mecklenburg-Schwerin és Mecklenburg-Strelitz hadseregének összes tisztjeit. Az egyes kontingenseken belül a tábornokokat és a tábornoki állást betöltő tiszteket (dandárparancs-

nok stb.) a császár hozzájárulásával, a többi tiszteket pedig a császár hozzájárulása nélkül a tagállam uralkodója (Landesherr, a három hanzavárosban a szenátus) nevezi ki. Kivételt képeznek Bajorország és Württemberg csapatai. A bajor hadsereg teljesen önálló része a német hadseregnek, amely békében a bajor király főparancsnoksága alatt áll és csakis a mozgósítással — amelyet Bajorországban a német császár fölhívására a bajor király rendel el — kerül a német császár főparancsnoksága alá. Württembergben a württembergi királyi (XIII.) hadtest parancsnokát és vezénylő tábornokát nem a német császár, hanem a württembergi király nevezi ki.

6. A német császár nevezi ki a birodalmi kancellárt, a birodalom többi főbb hivatalnokait, a szövetségtanács meghallgatásával a birodalmi törvényszék elnökét, tanácselnökét és bírát, a birodalmi számvevőszék tisztviselőit.

7. A birodalom nevében gyakorolja Elsass-Lothringen és a gyarmatok felett az uralkodói jogokat.

8. A birodalmi posta-, távirda- és távbeszélőszervezet feje, Bajorország és Württemberg kivételével. Kinevezi a birodalmi postahivatal (Reichspostamt) személyzetét és a postafőigazgatókat, főtanácsosokat és főfelügyelőket. A birodalmi posta-, távirda- és távbeszélőigazgatás összes személyzete a császár parancsainak feltétlenül engedelmességet tartozik.

9. A birodalmi haditengerészet feje és mint ilyen, kinevezi a haditengerészet összes tisztjeit.

10. A szövetségi kötelességeiket nem teljesítő tagállamok ellen a szövetségtanács által elrendelt végrehajtást (Bundesexekution) foganatosítja.

11. A német császár minden *nem* hadügyi felségjogából eredő rendelkezése, kinevezése, határozata és intézkedése csak úgy érvényes, ha azokat a birodalmi kancellár (Reichskanzler) vagy szakhelyettese ellenjegyzi és így érettük a felelősséget elvállalja.

· V. FEJEZET.

A törvény. — A törvényhozás.

Birodalmi törvény (Reichsgesetz) azon jogszabály vagy egyéb határozat, amelyet az alkotmányszerűen összegyűlt birodalmi gyűlés (Reichstag) a törvényes formák szigorú betartásával elfogadott, a szövetség-tanács (Bundesrat) szentesített és a német császár a törvényes módon kiállított és kihirdetett.

A törvény fogalmi meghatározásánál az alak a döntő; a tartalom közömbös és így bármely kisz jelentősé gű birodalmi gyűlési határozat — amennyiben a fent vázolt módon jött létre — törvény.

A birodalmi törvény a tagállamok törvényei fölött áll. A tagállamok törvényei a birodalmi törvényekkel ellentétben nem állhatnak. Másrészt azonban a birodalmi törvény fölött áll az alkotmány és az alkotmány módosítása.

A törvényhozás joga a birodalmi gyűlést és a szövetség-tanácsot illeti meg. („Die Bundesgesetzgebung wird ausgeübt durch den Bundesrat und den Reichstag. Die Übereinstimmung der Mehrheitsbeschlüsse beider Versammlungen ist zu einem Bundesgesetze erforderlich und ausreichend.“ Bir. alk. 5. cikk.)

A két testület szavazattöbbséggel hozott határozatait törvényes kihirdetés után törvények.

A császár nem törvényhozó. Szentesítési joga nincs. A törvényhozásban a német császár csak közvetve mint porosz király, a szövetség-tanács útján vesz részt, amidőn a 17 porosz szövetség-tanácsi tagot utasításokkal látja el.

A császárt csak a törvény alaki kiállításának meg kihirdetésének és a végrehajtás ellenőrzésének joga illeti meg. („Dem Kaiser steht die Ausfertigung und Verkündigung der Reichsgesetze und die Überwachung der Ausübung derselben zu.“)

A birodalmi törvényhozás és a birodalmi alkotmányhozás, illetve alkotmánymódosítás szerve egy és ugyanaz. A különbség csak abban áll, hogy:

1. amíg a közönséges törvényhozásnál a törvény mindkét törvényhozó testületnél a házszabályokban megállapított szótöbbséggel jön létre, addig az alkotmányt módosító törvényjavaslat elvetettnek tekintendő, ha a szövetségtanácsban 14 szavazat annak ellentmond (bir. alk. 78. cikk 2. bek.);

2. az alkotmány azon rendelkezései, amelyek az egyes tagállamok részére különleges jogokat (Sonderrechte) biztosítanak, az illető tagállamnak a szövetségtanácsban kifejezésre jutó akarata ellenére meg nem változtathatók.

A birodalmi törvényhozás bármely tagállami ügyet bármikor saját hatáskörébe vonhat.

A törvénykezdeményezés joga rendszerint a szövetségtanácsot illeti meg. Azonban törvénykezdeményezési joga van a birodalmi gyűlésnek is. A birodalmi törvények, ha a törvényben magában más intézkedés nincs, a birodalmi törvénytár (Reichsgesetzblatt) illető számának Berlinben való megjelenésétől számított 14 nap után lépnek életbe.

VI. FEJEZET.

A szövetségtanács. (Bundesrat.)

A birodalom legsajátosabb szerve a szövetség-
tanács.

A szövetségtanács fogalmának meghatározása nagyon nehéz. Mindenesetre azon szerv ez, mely a birodalom szövetséges állam jellegét leginkább ki-
domborítja és amely leginkább kifejezésre juttatja a birodalmi alkotmány igazi lényegét, hogy a német birodalom: pleonarchia.

A szuverénitás alanya nem a császár, hanem a szövetkezett tagállamok uralkodóinak egyeteme és ennek külső szerve a szövetségtanács. A szövetség-
tanács azonban nem az uralkodók (a városállamok szenátusának) gyülekezete, amelyen a szuverén uralkodók *személyesen* gyakorolják a birodalom vezetésének a jogát, hanem a tagállamok kormányainak utasítással ellátott képviselői (Bundesrats-
bevollmächtigte), vagyis: a szövetségtanácsi meghatalmazottak gyűlnek itt össze, hogy kifejezésre juttassák a szuverén szerv akaratát törvényhozásban, a törvények végrehajtásában és a kormányzásban egyaránt. Nem egyéni vélemények, nézetek szavaznak és tanácskoznak itten, hanem a tagállamok kormányai szólnak itt be — a parlamentükkel szemben felelősen — a birodalom ügyeibe. És ha a birodalmi gyűlés szervezetében a német nép akaratát fejezi ki, néppuralkalmi, azaz általános, egyenlő, titkos választójog mellett majdnem tisztán, átszűrötlenül, úgy a szövetségtanácsban a *föderatív* elem, a tagállamok kor-

mányai szólnak bele döntő súllyal a nép akaratába. Plasztikusan fejezi ki Bismarck a szövetségtanács igazi lényegét a német birodalmi gyűlés 1871. évi február 19-iki ülésén: „Im Bundesrate stimmt nicht der Freiherr von Friesen, sondern das Königreich Sachsen stimmt durch ihn; nach seiner Instruktion gibt er ein Votum ab, was sorgfältig destilliert ist aus all den Kräften, die zum öffentlichen Leben in Sachsen mitwirken; in den Votum ist die Diagonale alle der Kräfte enthalten, die in Sachsen tätig sind um das Staatswesen zu bilden; es ist das Votum der sächsischen Krone, modifiziert durch die Einflüsse der sächsischen Landesvertretung, vor welcher das sächsische Ministerium für die Vota, welche es im Bundesrate abgeben lässt, verantwortlich ist. Es ist also recht eigentlich das Votum eines Staates, ein Votum in einem Staatenhaus“. Ugyancsak — mondja tovább Bismarck — nem egy hamburgi szavaz, a maga bár esetleg értékes, de egyéni nézete, meggyőződése szerint, hanem egy gazdag, hatalmas, művelt kereskedőváros. 58 úrnak egyéni nézete esetleg értékes, becses lehet, de nem teszi indokolttá, hogy ellensúlyozója legyen egy 397 tagból álló parlamentnek, ahol az egész német nép fejezi ki a maga akaratát. De a 25 tagállam szavazata már elég súlyos ahhoz, hogy kifejezhesse a maga akaratát, esetleg a nép akaratával szemben is. A felsőháznak — nézetem szerint — csak akkor van létjogosultsága, ha ki tudja egészíteni azt, ami az alsóházban, a népképviselőben esetleg hiányzik. Az egységes államban tehát, ha a demokratikus választójog mellett alakult képviselőházban esetleg hiányzó szakértelmet az érdekképviselőten alapuló felsőház pótolja, szövetséges államban pedig a birodalmi akaratot képviselő parlamenttel szemben a tagállamok akaratát, a föderatív szellemet képviseli a felsőház.

Az Északamerikai Egyesült Államok szenátusa, Svájc rendi tanácsa (Ständerat) és a német szövetségtanács megegyeznek abban, hogy a törvényhozás

föderatív jellegű szervei, amelyek a demokratikus választójogú parlamenttel szemben a partikuláris érdekeket képviselik.

A szövetségstanács nemcsak felsőház, mely a népképviselettel osztozik a törvényhozó hatalom gyakorlásában, hanem egyúttal a végrehajtó hatalom szuverén szerve is, mely végrehajtja a törvényeket, illetve ellenőrzi a törvények végrehajtását, törvénytöltő rendeleteket alkot és emellett a tagállamok közti közjogi jellegű vitákban bíraskodik is.

Nincs is az államhatalomnak, az állami cselekvésnek olyan ága, amelyre a szövetségstanács hatásköre ki ne terjedne. A szövetségstanács magában foglalja az állami élet működésének minden körét.

A szövetségstanács hatáskörét a következőképpen csoportosíthatjuk:

1. kezdeményezi a törvényeket;
2. törvényt hoz, szentesíti a birodalmi gyűlés által elfogadott törvényjavaslatokat;
3. végrehajtja a törvényeket, végrehajtási utasításokat bocsát ki, amennyiben a törvény más rendelkezést nem tartalmaz;
4. törvénytöltő rendeleteket ad ki azon esetre, amikor a törvény nem intézkedhetik;
5. a szövetségstanács a végső forum úgy a tagállamok egymásközti, mint a birodalom és a tagállamok közti jogviták esetén:
  - a) a tagállamok közti — nem magánjogi természetű — jogvitákat az egyik fél felhívására végérvényesen a szövetségstanács dönti el;
  - b) azon tagállamok alkotmányjogi vitáit, amelyekben ezek eldöntésére külön hatóság vagy bíróság szervezve nincs, az egyik fél kérelmére a szövetségstanács békésen kiegyenlíti és ha ez nem sikerül, a vitát a törvényhozás útján intézteti el (bir. alk. 76. cikk);
  - c) azon esetben, ha egy tagállam a jogszolgáltatást megtagadja és törvényes úton jogsegélyt nem lehetne elérni, úgy a szövetségstanács feladata az eziránti panaszokat átvenni és a panaszra okot szol-

gátlató tagállam kormányánál a bírói jogsegélyt ki-
eszközölni (bir. alk. 77. cikk);

6. a szövetségtanács rendeli el a bir. alk. 19.
cikke értelmében a szövetségi végrehajtást (Bundes-
exekution) azon tagállam ellen, amely alkotmányserű
szövetségi kötelességét nem teljesíti;

7. támadó háborút a császár csak a szövetség-
tanács hozzájárulásával indíthat (bir. alk. 11. cikk:
„Zur Erklärung des Krieges im Namen des Reiches
ist die Zustimmung des Bundesrates erforderlich, es
sei denn, dass ein Angriff auf das Bundesgebiet, oder
dessen Küsten erfolgt“);

8. nemzetközi szerződések megkötéséhez a szövet-
ségtanács hozzájárulása szükséges (bir. alk. 11. cikk);

9. a birodalmi gyűlést a császár hozzájárulásával
a szövetségtanács oszlatja fel (bir. alk. 24. cikk);

10. a konzulokat a császár a szövetségtanács
kereskedelmi és forgalmi bizottságának meghallga-
tásával nevezi ki;

11. a birodalmi törvényszék (Reichsgericht) elnö-
két, tanácselnökeit és bíráit, a birodalmi számvevő-
szék-, a birodalmi bank stb. legfőbb tisztviselőit a
szövetségtanács hozzájárulásával nevezi ki a császár.

A szövetségtanács 61 tagból áll, akiket a tag-
államok kormánya nevez ki és akik a tagállamok
kormányainak utasításaihoz vannak kötve és ezen
utasításoktól semmi körülmények között sem térhet-
nek el. Amint fentebb említettem, nem a szövetség-
tanácsi tag szavaz tehát, hanem a tagállam adja le
a szavazatát, illetőleg a véleményét utasításhoz kötött
meghatalmazottja által. Az egyes tagállamok az alkot-
mány 6. cikke értelmében:

Sor- szám	A tagállam neve	Szövetségtanácsi tagjainak száma
1.	Poroszország	17
2.	Bajorország	6
3.	Szászország	4
4.	Württemberg	4
5.	Baden... ..	3
6.	Hessen	3

Sor- szám	A tagállam neve	Szövetségtanácsi tagjainak száma
7.	Mecklenburg-Schwerin	2
8.	Mecklenburg-Strelitz	1
9.	Oldenburg	1
10.	Sachsen-Weimar-Eisenach	1
11.	Anhalt	1
12.	Braunschweig	2
13.	Sachsen-Altenburg	1
14.	Sachsen-Meiningen	1
15.	Sachsen-Koburg-Gotha	1
16.	Lippe-Detmold	1
17.	Reuss, idősebb ág	1
18.	Reuss, ifjabb ág	1
19.	Schaumburg-Lippe	1
20.	Schwarzburg-Rudolstadt	1
21.	Schwarzburg-Sondershausen	1
22.	Waldeck	1
23.	Hamburg	1
24.	Bremen	1
25.	Lübeck	1
26.	Elsass-Lothringen	3,

összesen tehát 61 tagot küldenek a szövetség-tanácsba. Abból a tényből, hogy a szövetségtanács tagjai (Bundesratsbevollmächtigte) utasításhoz vannak kötve, következik, de a birodalmi alkotmány 6. cikke imperative ki is mondja, hogy egy és ugyanazon tagállam összes kiküldött tagjai csak egyöntetűen cselekedhetnek és szavazhatnak.

Poroszország 17, Bajorország 6, a középállamok 4—4, illetve 3—3 szavazata tehát csak egyöntetű lehet.

A szövetségtanács tagjainak nincs egyenlő joguk. Eltekintve attól, hogy Poroszországé a döntő szó, szavazategyenlőség esetében Poroszország szavazata dönt (Präsidialstimme). Katonai, haditengerészeti, vám és fogyasztási adók ügyében — amennyiben a ténylegesen fennálló állapot fenntartásáról van szó — szavazategyenlőség esetén kívül is Poroszország szavazata dönt. Elsass-Lothringen szövetségtanácsi tagjainak (bir. alk. 6. cikk 2. bek.) szavazata nem számít:

a) ha a porosz szavazatok csak elszász-lotharingiai szavazatok hozzászámításával érnék el a többséget, vagy ha a szavazategyenlőség esete — ami a fentiek szerint a porosz álláspont győzelmét jelentené — csak elszász szavazatok leadásával állana elő;

b) alkotmányhozás vagy alkotmánymódosítás esetében;

emellett a külön jogokkal bíró államok: Bajorország, Württemberg, Baden (a bir. alk. 7. cikkének 4. bek. szerint) olyan ügyben nem szavazhatnak, amelyek rájuk nézve nem birodalmiak, nem közösek. Az alkotmány azon rendelkezései, amelyekben az egyes tagállamok különös jogai vannak megállapítva, csak az illető különös joggal bíró tagállam hozzájárulásával változtathatók meg. (78. cikk 2. bek.) Ezenfelül a szövetségtanács külügyi bizottságában Bajorország elnököl és ott Szászországnak és Württembergnek egy szavazata van. A hadügyi bizottságban Bajorországnak és Württembergnek képviselve kell lennie. Ezekről eltekintve, az összes tagok egyaránt jogosultak javaslatokat tenni és az elnök az írott javaslataikat tanácskozásra előterjeszteni köteles.

A szövetségtanács tagjait a tagállam kormánya nevezi ki és látja el kötelező utasításokkal, amiből következik, hogy a szövetségtanács tagjai lényegileg a tagállamok követői. Kifejezésre juttatja ezt a birodalmi alkotmány 10. cikke is, mely szerint a császár köteles a szövetségtanács tagjait diplomáciai védelemben részesíteni.

A szövetségtanács tagjai birodalmi gyűlési képviselők nem lehetnek. Minden szövetségtanácsi tagnak jogában áll azonban a birodalmi gyűlésen bármikor megjelenni és ott kívánatukra bármikor meghallgatandók. Tagállamuk kormányának nézeteit a birodalmi gyűlésen akkor is képviselhetik, ha az a szövetségtanács többségének nézetével nem is egyezik (bir. alk. 9. cikk).

A szövetségtanács elnöke, *mint Poroszország első meghatalmazottja*, a birodalmi kancellár, aki képviseli

a szövetségtanácsot kifelé, vezeti a szövetségtanács ügyeit, elnököl az üléseken és szavazategyenlőség esetében dönt. (Bir. alk. 15. cikk: „Den Vorsitz im Bundesrate und die Leitung der Geschäfte steht dem Reichskanzler zu.“) Az elnök magát írásbeli megbízással a szövetségtanács ülésein helyettesítheti.

A határozatokat egyszerű szótöbbséggel hozzák. Az alkotmánymódosítás érvényéhez azonban szükséges, hogy az ellenzők száma 14-nél kevesebb legyen. A szövetségtanács határozatait teljes ülésben hozza. A munkálatok előkészítését bizottságokban végzi. Ezen bizottságok két csoportra oszlanak. Résztint olyanok, melyeket a bir. alk. 8. cikke felsorol, részint olyanok, amelyek később létesítettek. A bir. alk. 8. cikke szerint a szövetségtanács saját kebeléből a következő 8 bizottságot küldi ki:

1. a hadügyi és várbizottság (Ausschuss für das Landesheer und die Festungen);

2. a haditengerészeti bizottság (Ausschuss für das Seewesen);

3. vám- és adóbizottság (Ausschuss für Zoll- und Steuerwesen);

4. kereskedelmi és forgalmi bizottság (Ausschuss für Handel und Verkehr);

5. vasút-, posta- és távirdabizottság (Ausschuss für Eisenbahnen, Post und Telegraphen);

6. igazságügyi bizottság (Ausschuss für Justizwesen);

7. számviteli bizottság (Ausschuss für Rechnungswesen);

8. a külügyi bizottság.

A fenti bizottságok mindegyikében az elnökön kívül legalább négy államnak kell képviselve lennie és mindegyik tagállamnak csak egy szavazata van. A hadügyi bizottságban Bajorországnak és Württembergnek egy állandó szavazata van, a bizottság többi tagjait, úgyszintén a haditengerészeti bizottság összes tagjait egy évre a császár nevezi ki. A többi

bizottságok tagjait a szövetségtanács saját kebeléből egy évre választja. A tagok újra megválaszthatók. A külügyi bizottság csak véleményező testület, amelyben Bajorország elnököl. Tagjai a bajor meghatalmazotton kívül Szászország és Württemberg s Poroszországot kivéve még két tagállam egy-egy meghatalmazottja. A bizottságoknak ezenkívül kellő számban hivatalnokok is rendelkezésére bocsátandók.

Ezenkívül még több bizottság is működik. Így az alkotmány-, Elzász-Lotharingiai- és az ügyrendi bizottság.

VII. FEJEZET.

A birodalmi gyűlés (Reichstag).

A birodalmi gyűlés (Reichstag) a német birodalom egy kamarából álló országgyűlése, a törvényhozás képviselői szerve.

A birodalmi gyűlés 397 tagból (birodalmi gyűlési képviselőből — Reichstagsabgeordnete) áll, akiket általános, egyenlő, titkos, községenkinti, illetőleg körzetenkinti választójoggal* 5 évre választanak. (Der Reichstag geht aus allgemeinen und direkten Wahlen „mit geheimer Abstimmung“ hervor. Bir. alk. 20. cikk.)

A birodalmi gyűlési képviselő nem a tagállamot, sem a kerületet, hanem a népet képviseli és utasításokhoz kötve nincs.

Birodalmi gyűlési képviselőválasztó minden német állampolgár férfi, aki életének 25. évét betöltötte, azon tagállamban, ahol rendes lakhelye van. (A választójogi alaptörvény az északnémet szövetség — norddeutscher Bund — 1869. május 31-iki választói törvénye és az alkotmány 20. cikke. Ezen alapul a szövetségtanács által 1870. május 31-ikén kiadott ú. n. „Wahlreglement“ és az 1873. jún. 25-iki törvény.)

Birodalmi gyűlési képviselőt választhat minden németbirodalmi állampolgár (Reichsangehörige), aki férfi és életének 25. évét betöltötte és a birodalom valamelyik tagállamának legalább egy évig polgára volt, feltéve, hogy a birodalmi gyűlési képviselőválasztójogból kizárva nincs.

---

* 1888. óta — 1888. márc. 19-iki törvény — 1888-ig a birodalmi alkotmány 24. cikke szerint 3 évig tartott a birodalmi gyűlés ülészaka.

A hadsereg és a haditengerészet tényleges állományú tagjainak választójoga mindaddig nyugszik, amíg azok tényleges szolgálatot teljesítenek.

A választói jog gyakorlásából ki vannak zárva:

1. a gyámság vagy gondnokság alatt álló személyek;

2. akik csőd alatt állanak, a csőd és a fizetésképtelenség egész tartamára;

3. azon személyek, akik a választás évében vagy az azt megelőző évben közpénzből, szegénységsegélyezésben részesülnek vagy részesültek;

4. a politikai jogaik felfüggesztésére jogerősen elítéltek, ezen büntetés tartama alatt.

A német birodalmi gyűlés (Reichstag) tagjait 397 választókerületben (Wahlkreis) választják; minden egyes választókerület egy birodalmi gyűlési képviselőt választ. Alapelv az, hogy minden százezer lélekre egy képviselő essék. Azon tagállamok, amelyekben a lakosság százezernél kisebb (1910-ben Waldeck, Schaumburg-Lippe, Réuss idősebb ága és Schwarzburg-Sonderhausen) külön-külön egy választókerületet alkotnak.

A választókerületek az egyes tagállamok között a következőképen oszlanak meg:

Sorszám	A tagállam neve	Választókerület
1.	Poroszország	236
2.	Bajorország	48
3.	Szászország	23
4.	Württemberg	17
5.	Baden	14
6.	Hessen	9
7.	Mecklenburg-Schwerin	6
8.	Mecklenburg-Strelitz	1
9.	Oldenburg	3
10.	Sachsen-Weimar-Eisenach	3
11.	Anhalt	2
12.	Braunschweig	3
13.	Sachsen-Altenburg	1
14.	Sachsen-Meiningen	2

Sor- szám	A tagállam neve	Választó- kerület
15.	Sachsen-Koburg-Gotha	2
16.	Lippe-Detmold	1
17.	Schaumburg-Lippe	1
18.	Reuss, idősebb ág... ..	1
19.	Reuss, ifjabb ág	1
20.	Schwarzburg-Rudolstadt	1
21.	Schwarzburg-Sondershausen	1
22.	Waldeck	1
23.	Hamburg	3
24.	Bremen	1
25.	Lübeck	1
26.	Elsass-Lothringen	15

A képviselőket választókerületenkint (Wahlkreis) választják.

Minden választókerület (Wahlkreis) a szavazás megkönnyítése végett szavazókörekre (Wahlbezirk) oszlik, minden egyes község lehetőleg egy szavazókört, a népesebb községek több szavazókört alkotnak. Olyan községek, melyeknek kevés lakosa van és amelyekben a választási előjáróság alakítására alkalmas személyek kellő számban nem találhatóak, többen együtt alkotnak egy szavazókört (Wahlbezirk).

Egy szavazókör lélekszáma sem haladhatja meg az utolsó népszámlálás adatai szerint a 3500 lelket.

Az a birodalmi gyűlési képviselőválasztó, aki választójogát egy szavazókörben gyakorolni akarja, annak a választás időpontjában a szavazókört alkotó község vagy amennyiben a szavazókör több községből áll, a szavazókör valamely községe lakosának kell lennie.

Minden szavazókörben a választás eszközlésére egy választói névjegyzék (Wählerliste) készítendő, amelyben a választójoggal bírók elő- és utóneve, állása vagy foglalkozása felveendő.

Ezen névjegyzék a választásra kitűzött napot megelőzőleg legalább négy héttel előbb, legalább nyolc napon át mindenki részére közzemlére teendő.

Csak azon németbirodalmi állampolgárok vannak választásra feljogosítva, akik a névjegyzékekbe fel vannak véve.

Minden oly új választáshoz, amelyet az utolsó általános választásokat követő egy éven belül tartottak meg, az eredeti (vagyis az általános választásoknál használt) választói névjegyzék alkalmazandó.

A választás napját a császár állapítja meg. A választási eljárás délelőtt 10 órakor kezdődik és délután 7 órakor ér véget.

A választási eljárás, a szavazás kivételével, nyilvános.

A választási eljárást a választókerületben a választási biztos (Wahlkommissär), az egyes szavazóköri körökben (Wahlbezirk) pedig a választási előljáróság (Wahlvorstand), élén a választási elnökkel (Wahlvorsteher) vezeti; a választási biztost a tagállam kormánya, a választási elnököt és annak helyettesét szavazóköri körünkint a helyi közigazgatási hatóság nevezi ki, amely egyúttal a szavazóhelyiséget is megállapítja és a választásokra vonatkozó összes rendelkezéseket, a fentiekén kívül a szavazóköri területi beosztását, a választás napját és óráját legalább nyolc nappal a választási határnap előtt a lapokban és a szokásnak megfelelő módon közhírré teszi.

A választási elnök (Wahlvorsteher) kinevez a választóköri választói sorából három-hat előljárósági tagot (Beisitzer) és a választási előljáróság jegyzőjét (Protokollführer), azután ezeket a választás napja előtt legalább két nappal összehívja a választási előljáróság megválasztására.

A választási elnök, a választási előljáróság tagjai és jegyzője tiszteletbeli állást töltenek be. Fizetésben nem részesülnek és közvetlen államhivatalnokok nem lehetnek.

A választási eljárás délelőtt 10 órakor kezdődik. A választási elnök a választási előljáróság tagjait és jegyzőjét megesketteti, és ezzel a választási eljárást

az előljáróság megalakításával megnyitja. Erre megindul a szavazás.

A választási előljáróság tagjai közül a választási eljárás tartama alatt mindig legalább három tagnak állandóan jelen kell lennie. A választási elnök és a jegyző egyidejűleg nem hiányozhatnak; amennyiben valamelyik közülük a szavazóhelyiséget ideiglenesen elhagyja, úgy az előljáróság egy tagja ideiglenesen helyettesíti őt. A választási eljárás tartama alatt a választási helyiségben sem tanácskozások nem folytathatók, sem beszédek nem tarthatók, sem határozatok nem hozhatók.

A szavazás titkos, szavazólapok útján történnek.

A szavazólapok fehér papírból állanak, amelyeknek ismertetőjelekkel nem szabad ellátva lenniök, 9—10 cm. nagyságú és középerős írópapirosok ezek, amelyeket a választók hivatalos pecséttel ellátott, 12—15 cm. nagyságú, át nem tetsző papírból készült borítékban adnak be. A boríték semilyen ismertetőjellel sem látható el.

Azon asztal, amelynél a választási előljáróság helyet foglal, úgy állítandó fel, hogy minden oldalról hozzáférhető legyen.

Az asztalra egy zárt urna helyezendő el, amely a szavazólapok befogadására szolgál. A szavazás befejezéséig — amikor is a szavazócédulákat tartalmazó borítékokat az urnából kiveszik — az urnát kinyitni nem szabad.

Szavazásra csak azok bocsáthatók, akik a választói névjegyzékbe fel vannak véve. Szavazni csak személyesen lehet. Távollevők helyettes által választói jogukat nem gyakorolhatják.

Minden körülmények közt gondoskodni kell arról, hogy a választó szavazócéduláját, amelyen a megválasztatni kívánt jelölt neve vagy kézírásban vagy sokszorosítva fel van tüntetve, feltűnés nélkül és észrevehetetlenül a borítékba tehesse. Ezen célból olyan mellékhelyiségeket — fülkéket — kell létesíteni, amelyek csak a választási helyiségbe nyílnak, vagy

pedig ha ez nem lehetséges, az előljáróság asztalától független mellékasztalokat kell felállítani, melyeken a szavazó szavazócéduláját észrevétlenül teheti a borítékba. A választói törvény és a választási rendtartás (Wahlreglement) másolata a választási helyiségben kifüggesztendő.

Azon választó, aki le akar szavazni, a választási elnök által a fülke vagy asztalka közelében felállított személytől egy lepecsételt borítékot vesz át. Azután a fülkébe vagy a mellékasztalkához megy, ahol a szavazólapját — amelyen a jelöltje neve fel van tüntetve — észrevétlenül a borítékba teszi, azután az előljáróság asztalához lép, megmondja a nevét és esetleges kívánatra lakáscímét is, és mihelyt a jegyző a nevét a választói névjegyzékben megtalálja, a választási elnöknek átnyújtja a borítékba zárt szavazólapját, aki azt felbontatlanul az urnába helyezi.

Olyan választók, kiket testi fogyatkozásuk megátol abban, hogy szavazólapjukat sajátkezüleg borítékba zárják és azt a választási elnöknek átadják, egy bizalmiférfi segélyét vehetik igénybe.

A választási elnök olyan szavazólapokat, amelyek nem a hivatalos pecséttel ellátott vagy pedig olyan borítékban nyújtattak át, amelyek ismertetőjelekkel vannak ellátva, úgyszintén azon választók szavazólapjait, akik nem akarnak a fülkébe vagy a mellékasztalkához menni, visszautasítani köteles.

A választási elnök köteles gondoskodni arról, hogy a választók csak annyi ideig tartózkodjanak a szavazófülkében vagy a mellékasztalkánál, amennyi szükséges ahhoz, hogy a szavazólapot a borítékba tegyék.

A jegyző minden választó szavazásának a tényét a választó nevével a választói névjegyzékbe bejegyzi.

A választási elnök a választási eljárást d. u. 7 órakor berekesztettnek nyilvánítja. Ennek megtörténte után szavazólapok többé nem fogadhatók el. Ezután a borítékot a választási urnából kiveszik és

felbontatlanul megszámlálják. Egyúttal megszámlálják a választói névjegyzék szerint, hogy hány választó szavazott le. Amennyiben ismételt megszámlálás után a választók számában a kettő közt különbség lenne, úgy ez jegyzőkönyvbe veendő.

Azután felbontják a szavazólapokat; a tagok valamelyike minden egyes borítékot felbont, kiveszi abból a szavazólapot és átadja a választási elnöknek, aki azt hangosan felolvassa és a borítékkal együtt egy másik tagnak nyújtja át, hogy a választási eljárás befejezéséig megőrizze.

A jegyző minden egyes jelölt nevét a jegyzőkönyvbe felveszi és emellett megjegyzi az egyes jelöltre eső szavazatok számát és a szavazatokat hangosan megszámlálja. A jegyzőével párhuzamosan egy tag egy ellenjegyzéket (Gegenliste) vezet, melyet épp úgy, mint a választói névjegyzéket, a választási előjáróság aláír és a jegyzőkönyvhöz csatol.

Érvénytelen a szavazócédula, ha

1. nem hivatalosan lepecsételt borítékban vagy olyan borítékban nyújtatik át, amely ismertetőjellel van ellátva;
2. ha nem fehér papíron van;
3. ha ismertetőjellel van ellátva;
4. ha nincs rajta azon jelölt neve, akire a választó szavaz;
5. ha nem lehet a szavazólapból kétségtelenül megállapítani, hogy kire akar a választó szavazni;
6. ha a szavazólap oly személyre szól, aki nem választható;
7. ha feltételt vagy kikötést tartalmaz.

Ha egy borítékban több ugyanazon jelöltre szóló szavazólap van, úgy az csak egy szavazatnak számít. Amennyiben azonban egy borítékban levő szavazólapok különböző jelöltekre szólanak, úgy azok érvénytelenek.

A választás közvetlen.

A szavazólapok érvényessége felett a birodalmi

gyűlés vizsgálatának fenntartásával a szavazókör választási előljárósága szavazattöbbséggel dönt. Azon szavazócédulák, amelyek érvényessége aggályos volt, folyószámmal látandók el és a jegyzőkönyvhöz csatolandók. A jegyzőkönyvben egyúttal röviden előadandó, hogy miért tartotta a választási előljáróság a szavazólapot érvényesnek, illetőleg érvénytelennek.

Az összes többi (vagyis a feltétlenül érvényes) szavazólapokat a választási elnök papírba csomagolja és lepecsételi, és mindaddig megőrzi, amíg a birodalmi gyűlés a választást végérvényesnek jelenti ki.

A választási elnök a választási jegyzőkönyveket és a hozzá tartozó összes iratokat haladéktalanul, legkésőbb a választást követő harmadik napon a választási biztosnak (Wahlkommissär) beküldeni köteles. A választási elnökök ezen szabály pontos betartásáért felelősek.

A választási biztos (Wahlkommissär) a választás eredményének megállapítása végett a választás napjától számított negyedik napra, a választókerület 6—12 olyan választóját, akik közvetlen államhivatalt nem viselnek és a választók sorából kijelölt jegyzőt (aki államhivatalnok is lehet) egybehívja és megesketteti. Ez a választás eredményét megállapító gyűlés, amelyen minden választó megjelenhet. Szavazati joga azonban csak a gyűlés 6—12 tagjának van.

A gyűlésen az egyes szavazókörök összes jegyzőkönyveit átnézik és megállapítják a szavazás eredményét. Az eredményt azonnal szóval kihirdetik és a hivatalos közleményekre szánt lapokban közhírré teszik.

Az egész eljárásról jegyzőkönyv készítenőd, amelyből szavazókörönként megállapítható legyen a választók, az érvénytelen szavazatok és az egyes jelöltekre leadott szavazatok száma. Egyben a jegyzőkönyvbe veendő a választási eljárás folyamata alatt felmerült összes aggályok. A választási biztosnak jogában áll az aggályok elosztatása végett a

választási elnökök által őrzött szavazólapokat és borítékokat bekivánni és betekinteni.

Azon jelölt, aki a választókerületben leadott összes érvényes szavazatok általános többségét elnyerte, az illető kerület megválasztott birodalmi gyűlési képviselőjének nyilvánftandó.

Amennyiben egyik jelölt sem kapta meg az érvényes szavazatok általános többségét, úgy a választási biztos a legtöbb szavazatot nyert két tag között pótválasztást (Engere Wahl, Stichwahl) rendel el.

Ha több jelölt egyenlő szavazatot kapott, úgy a választási biztos által húzott sors dönti el, hogy melyik két jelölt kerüljön pótválasztásra.

A pótválasztás napját a választási biztos tűzi ki, úgy azonban, hogy az eredeti és a pótválasztás között legfeljebb 14 napi időköz maradjon.

A pótválasztásra az eredeti választás szabályai állanak.

Ha a pótválasztásnál a szavazategyenlőség (Stimmengleichheit) áll be, úgy a választási biztos által húzott sors dönt.

A megválasztott birodalmi gyűlési képviselőt a választási biztos értesíti a választásról, aki a megbízás elfogadásáról vagy visszautasításáról nyilatkozni köteles. Amennyiben a megválasztott jelölt nyolc nap alatt nem nyilatkozik, vagy a választást tiltakozással vagy feltételekhez kötve fogadja el, úgy ezt olybá kell venni, mintha a jelölt a választást visszautasította volna.

Ha a megválasztott a választást elutasítja vagy a birodalmi gyűlés a választást érvénytelennek nyilvánítja, úgy az illetékes hatóság azonnal intézkedik az új választás iránt (Neue Wahl). Ha az országgyűlés tartama alatt egy birodalmi képviselő meghal, a megbízásról lemond vagy a megbízást más módon elveszíti, úgy időközi választásnak van helye.

Államhivatalnokok lehetnek birodalmi gyűlési képviselők. Ha egy birodalmi gyűlési képviselő egy

olyan birodalmi vagy tagállami hivatalalt foglal el, mely fizetéssel jár, vagy mint birodalmi vagy tagállami hivatalnok magasabb fizetéssel járó hivatali állásra neveztetik ki, úgy elveszti birodalmi gyűlési képviselői jogát és azt csak új választással szerezheti vissza.

A birodalmi gyűlési képviselőt a mentelmi jog védi. Ez kettőt foglal magában: a mentességet és a sérthetlenséget.

Eszerint:

Egy birodalmi gyűlési képviselőt sem szabad képviselői hivatásának szabad gyakorlása miatt büntetőjogilag vagy fegyelmileg üldözni, vagy bármi más módon más, mint a birodalmi gyűlés által felelősségre vonni.

Másrészt a birodalmi gyűlés engedélye nélkül a birodalmi gyűlés egy tagja ellen sem lehet az ülészak tartama alatt büntetendő cselekmény miatt vizsgálatot indítani vagy őt letartóztatni, kivéve a tettenérés esetét. Ugyanilyen engedélyre van szükség az adósságok miatti letartóztatás esetére is. A birodalmi gyűlés kívánságára minden olyan bűnvádi eljárás és minden vizsgálati fogság, amely egy birodalmi gyűlési képviselő ellen irányul, az ülészak tartamára felfüggesztendő.

A birodalmi alkotmány 32. cikke szerint a birodalmi gyűlési képviselők semmiféle díjazásban sem részesítendőek. „Die Mitglieder des Reichstages dürfen als solche keine Besoldung oder Entschädigung beziehen.“

Ez volt az a vaskorlát, amit a tiszta demokráciájú német birodalmi gyűlés mindenképen ledönteni igyekezett. De a szövetségtanács ellenállt.

Bismarcknak a német birodalmi gyűlés 1871. ápr. 19-ikén tartott ülésén mondott beszéde szerint a képviselők díjazása esetében a parlament nem lenne egyéb, mint egy hivatásszerű bürokratikus képviselőlet, amelynek tagjai államhivatalnokok, akik üdvös munkát végeznek ugyan, de nem hatnak a népképviselőlet

erejével, ami a parlament fogalmának a magva. Csak az 1906. évi május 21-iki birodalmi törvény mondta ki, hogy az alkotmány 32. cikke — a parlament demokratikus jellegének ez az utolsó megcsonkítója — hatályon kívül helyeztetik. Eszerint a birodalmi gyűlés tagjai díjazásban (Besoldung) nem részesülnek ugyan, de a törvény szerint kártalanításban (Entschädigung) részesülnek. Ez az Entschädigung tulajdonképpen tiszteletdíj, amely évi 3000 márkát tesz ki, amelyet hat nem egyenlő részletben (és pedig december 1-jén 200 márka, január 1-jén 300 márka, február 1-jén 400 márka, márc. 1-jén 500 márka, ápr. 1-jén 600 márka és az ülésszak végén 1000 márka) fizetendő. Minden birodalmi gyűlési képviselő, aki egy ülésről hiányzik, 20 márka tiszteletdíjat veszít. A birodalmi gyűlés tagjai ezenkívül ingyen utazhatnak az összes német vasutakon az ülésszak tartama alatt, úgyszintén annak kezdete és berekesztése után nyolc nappal.

A birodalmi gyűlés ülései nyilvánosak (birod. alk. 22. cikk: „Die Verhandlungen des Reichstages sind öffentlich“). A határozatképességéhez az összes birodalmi képviselők felénél eggyel többnek kell jelen lenni és itt a határozatok általános szótöbbséggel hozatnak. Azon jelentések és közlemények szerzői, akik a birodalmi gyűlés tárgyalásait hű szellemben és a valóságnak teljesen megfelelően közlik, felelősségre nem vonhatók.

A birodalmi gyűlés saját belső életét a birodalmi alkotmány 27. cikke értelmében saját házsabályai-ban szabályozza, aminthogy önmaga választja tisztségviselőit, fegyelmezi a tagjait és vizsgálja meg a birodalmi gyűlési választásokat.

A házsabályok jelenleg az 1914. évi febr. 12-iki szövegezésben vannak hatályban és 70 §-ból állanak. Az országgyűlés (a birodalmi gyűlés 5 évi időszakát rövidség kedvéért országgyűlésnek nevezem) kezdetén a birodalmi gyűlési képviselők a legidősebb tag mint korelnök (Älterpräsident) elnöklete alatt ülnek össze.

Az országgyűlés többi ülészsakaiban az előző ülészsak elnökei látják el az elnöki teendőket mindaddig, míg az új elnökséget nem választják. A kor-elnök az elnökség megalakulásáig 4 tagot nevez ki a jegyzői teendők ellátására. Ezután a birodalmi gyűlés tagjait sorshúzás útján hét osztályba (Abteilung) sorozzák úgy, hogy mindegyik osztály tagjainak a száma egyenlő legyen.

Minden osztály saját kebeléből elnököt (Vorsitzender) és egy jegyzőt választ általános szótöbbséggel. Az osztályok mindaddig fennállanak, amíg a birodalmi gyűlés 50 képviselő által aláírt javaslatra megújításukat határozza el. Az osztályok a jelenlevő tagok számára való tekintet nélkül határozatképesek. Az osztályok a birodalmi gyűlési képviselőválasztásokat vizsgálják meg, amely célból a választások sorshúzás útján szétosztatnak az egyes osztályok között.

A birodalmi gyűlési választások általános választásoknál a birodalmi gyűlés megnyitásától — időközi választásoknál a választás eredményének megállapításától — számítva 10 napon belül megtámadhatók (Wahlanfechtung) és a birodalmi gyűlési képviselők által kifogásolhatók. A fenti 10 nap eltelte után többé sem megtámadásnak, sem kifogásnak (Einsprache) helye nincs. Olyan képviselőválasztások felülbírlására,

1. amelyek ellen idejekorán panaszt, megtámadást vagy kifogást nyújtottak be;

2. amelyek érvényességét az osztály szótöbbséggel jelentette ki;

3. végül azon esetben, ha az osztály 10 jelenlevő tagja a választás érvényessége ellen a választási eljárás tartalmából következőképpen kétséget támaszt, egy választást bíráló bizottság (Wahlprüfungskommission) választatik. Ezen bizottságot ülészsakonként annak egész tartamára választják.

A választás érvénytelenné nyilvánításáig a megválasztott szólsai és szavazati joggal bír. Azon kép-

viselők, akiknek választását megtámadják, a választásuk ügyében nyilatkozhatnak ugyan, de e kérdésben szavazati joguk nincs.

Mihelyt a birodalmi gyűlés határozatképesé vált — vagyis azon legalább 198 birodalmi gyűlési képviselő van jelen — és ezt névsorolvasással megállapítják, a birodalmi gyűlés megválasztja elnökeit és jegyzőit.

Az elnököt és a (1918. júniusáig) 2 alelnököt titkos szavazással — szavazólapokkal —, általános szótöbbséggel, a 8 jegyzőt pedig egyszerre és viszonylagos szótöbbséggel választják.

Amennyiben az elnökválasztásnál egy elnökjelölt sem kapta meg az általános szótöbbséget, úgy azon 5 jelölt között, akik a legtöbb szavazatot kapták, szűkebb választásra (Engere Wahl) kerül a sor. Ha szűkebb választásnál sem kapta meg senki az általános szótöbbséget, úgy azon 2 jelölt között, akik a szűkebb választáson a legtöbb szavazatot kapták, újabb, szűkebb választásra kerül a sor. Ha ekkor is szavazategyenlőség állana be, az elnök által húzott sors dönt.

Az elnök és az alelnökök választása az országgyűlés első ülészakájában először csak 4 hétre, azután pedig az ülészak további tartamára szól. A jegyzők választása pedig az ülészak egész tartamára szól, a megválasztott azonban 4 hét eltelte után visszaléphet. Az elnök hivataloskodásának tartamára a birodalmi gyűlés tagjai közül 2 háznagy-számvivőt (Quästor) nevez ki a pénztári és számviteli ügyek végzésére. A birodalmi gyűlés megalakítását és a választások eredményét az elnök a császárnak bejelenti.

Az elnök képviseli a házat kifelé, vezeti a tanácskozásokat, fenntartja a rendet. Résztvehet a bizottságok és osztályok ülésein. Az elnök nevezi ki és bocsátja el a ház összes hivatásos alkalmazottjait, a törvényben megállapított előírányzat keretében megállapítja a birodalmi gyűlési kiadások részleteit. A birodalmi gyűlési hivatalnokok birodalmi állam-

hivatalnokok, akik a birodalmi gyűlés elnökének vannak alárendelve.

A jegyzők gondoskodnak a jegyzőkönyv felvételéről, a tárgyalások kinyomatásáról és a gyorsírói jegyzetek felülvizsgálásáról. A jegyzők olvassák fel az ügyiratokat, felolvassák a névsort és az elnököt teendőiben támogatják.

A birodalmi gyűlés elnöke a szövetségtanács és az egyes birodalmi gyűlési képviselők által a kellő alakszerűséggel előterjesztett törvényjavaslatokat és indítványokat kinyomatja és a birodalmi gyűlési képviselők közt szétosztja.

A törvényjavaslat háromszori tárgyalás (olvasás, vita — Beratung) alá kerül.

Az első olvasás az általános vita (Generaldebatte), amelyen csak a törvényjavaslatok általános alapelvei kerülnek tárgyalás alá, azonban az általános vita a törvényjavaslat egyes fejezeteire is szorítkozhatik és fejezetenként is tartható. Az általános vitát legalább 3 nappal a törvényjavaslat kinyomtatása és a képviselők közötti szétosztás után szabad megkezdeni.

Az első olvasás alatt módosítási javaslatok (Änderungsvorschläge) be nem nyújthatók. Az első olvasás (általános vita) végeztével a birodalmi gyűlés afelett dönt, vajjon a törvényjavaslat előbb bizottság előtt előkészítő tárgyalásra kerüljön-e.

A második olvasás a részletes vita (Spezialdebatte), amelyen a törvényjavaslat minden egyes szakaszát külön-külön vitatják meg vagy vetik el, a sorrendet a birodalmi gyűlés állapítja meg, esetleg a rendes sorrendtől eltérhet, több szakaszt együtt, vagy egyes szakaszrészeket külön tárgyalhat.

A második olvasás legalább is az első olvasás befejezése utáni második napon, illetőleg ha a törvényjavaslat az általános vita után bizottsági előkészítés alá került, attól a naptól számított második napon kezdődik, amelyen a bizottsági javaslatok kinyomatva a tagok kezébe kerültek.

A részletes vita tartama alatt az egyes szakaszokhoz módosítási javaslatok (Abänderungsvorschläge) nyújthatók be, amelyek támogatásra nem szorulnak.

A részletes vita végén az elnök a jegyzőkkel együtt összefoglalja a hozott határozatokat, feltéve, hogy a törvényjavaslat a részletes vita során változást szenvedett.

Amennyiben a törvényjavaslat a részletes vita során változást szenvedett, úgy a fenti összeállítás (Zusammenstellung), egyébként pedig az eredeti törvényjavaslat képezi a harmadik olvasás alapját.

A harmadik olvasásnál (dritte Beratung) a javaslatot előbb általánosságban, azután részleteiben cikkekenként, szakaszonként vitatják meg.

A harmadik olvasás legalább is a részletes vita utáni, illetőleg az összeállítás szétesztása utáni második napon kezdődik.

Módosítási javaslatok a törvényjavaslatok egyes szakaszai felett a harmadik olvasásnál is benyújthatók ugyan, de itt már legalább is 30 képviselő támogatására szorulnak.

A tanácskozás végén a törvényjavaslat elfogadása vagy elvetése felett szavaznak.

Mindazon törvényjavaslatok és közönséges indítványok, amelyeket birodalmi gyűlési képviselők nyújtottak be, legalább is 15 birodalmi gyűlési képviselő aláírásával látandók el és a következő szavakkal kezdendők: „Der Reichstag wolle beschliessen“.

Azon esetben, mikor a törvényjavaslatot vagy a közönséges indítványt birodalmi gyűlési képviselők nyújtották be, a javaslattevő a javaslat (indítvány) benyújtásától számított legalább is harmadik napon megindokolja az indítványt. Erre — amennyiben törvényjavaslatról van szó — azonnal megindul az általános vita.

Törvényjavaslatot nem tartalmazó közönséges indítványoknál egyszeri tanácskozás is elegendő. Ily indítványokat módosító javaslatokhoz legalább is 30 képviselő hozzájárulására van szükség.

Bármilyen javaslatot vissza lehet vonni, de a visszavont javaslatot más képviselő ismét benyújthatja.

Egy birodalmi gyűlési képviselő sem beszélhet anélkül, hogy az elnöktől szót kért vagy kapott volna. Amennyiben az elnök a vitában részt akar venni, úgy az elnöki széket valamely alelnöknek átengedni tartozik.

A szövetségtanács tagjai és a képviselőikre ki-rendelt biztosok (Kommissäre) azonban bármikor meghallgatandók. Ugyanezen jog illeti meg a szövetségtanács tagjainak javaslatára azok kiküldött segédeit is.

A napirendhez (Geschäftsordnung) az elnök adja meg a szót. A napirendhez csak 5 percig lehet szólni. Személyes kérdésben pedig csak a vita végén, vagy annak elnapolása esetében az ülés végén van felszólalásnak helye. A szónokok vagy a szószékről, vagy az ülőhelyeikről beszélnek.

Beszédet olvasni nem szabad, kivéve ha az illető birodalmi gyűlési képviselő a német nyelvet nem bírja. Beszélni csak németül lehet. Erről sem az alkotmány, sem a házszabály nem intézkedik, de ez önként folyik abból, hogy az állam nyelve csak a német.

A birodalmi gyűlés ülései nyilvánosak. Azonban az elnök vagy 10 birodalmi gyűlési képviselő kívánására titkos ülést (geheime Sitzung) tart.

Az ülésekről jegyzőkönyvet vezetnek, amely a következő ülés alatt mindenki által megtekinthető és ami, amennyiben az ülés berekesztéséig senki kifogást nem emelt, jóváhagyottnak tekintendő.

Minden ülés végén kihirdeti az elnök a legközelebbi ülés napirendjét. Ha ez ellen valaki kifogást emel, úgy a birodalmi gyűlés határoz afelett, vajjon a kifogás indokolt-e. A napirendet azután a birodalmi gyűlés és a szövetségtanács tagjai között kinyomatva szétosztják. Szabály szerint minden hét egy bizonyos napján ülést tartanak, amelyen első-sorban a birodalmi gyűlési képviselők által tett javas-

latokat és a teljes ülés elé kerülő törvényeket tárgyalják.

Elsősorban a törvényjavaslatok kerülnek tárgyalás alá, azután jönnek a közönséges indítványok, majd a kérvények (Petitionen).

A házsabályok (Geschäftsordnung), a kérvények (Petitionen), a számviteli és birodalmi költségvetés (Reichshaushaltsetat), úgyszintén egyéb ügyek előkészítésére és feldolgozására a birodalmi gyűlés bizottságokat alakít. A bizottságokat általános szótöbbséggel, titkos szavazással a birodalmi gyűlés összes tagjai közül az osztályok választják. Ha egy képviselőt több osztály választott meg bizottsági tagul, úgy azon osztály választása érvényes, melyhez a képviselő tartozik. Mindegyik bizottság a saját kebeléből elnököt és jegyzőt választ. Határozatképességhez a bizottsági tagok felének jelenléte szükséges.

A birodalmi gyűlés vitájának befejezése után az elnök felteszi a kérdést. A kérdést úgy kell feltenni, hogy arra „igen“-nel vagy „nem“-mel lehessen felelni. Szavazategyenlőség esetében a javaslat elvetettnek tekintendő.

Mindegyik képviselő követelheti a kérdés megosztását. Ha a megosztás lehetősége kétséges, úgy a javaslatoknál a javaslattevő, egyéb esetekben pedig a birodalmi gyűlés határoz. 30 képviselő javaslatára a szavazás elnapolható.

Közvetlenül a szavazás előtt a kérdést fel kell olvasni.

Amennyiben az elnök vagy a szolgálatot teljesítő jegyzők valamelyike előtt — egy megjegyzés alapján — kétséges, vajjon a ház határozatképes-e, úgy az elnök a névsort felolvastatja. Amennyiben az elnök egy birodalmi gyűlési képviselőnek azon javaslatára, hogy a jelenlevő birodalmi gyűlési képviselőket számlálják meg, kijelenti, hogy az elnökség a ház határozatképességét kétségbe nem vonja, úgy a képviselő megjegyzése elintézettnak tekintendő.

A szavazás általános szótöbbséggel felállás vagy ülvemaradással történik.

Amennyiben az elnök vagy a szolgálatot teljesítő jegyzők valamelyike az eredményt kétesnek találja, úgy ellenpróbát rendel el. Amennyiben ez sem vezet eredményre, úgy az elnök elrendeli a ház megszámlálását (*Zählung des Hauses*).

A ház megszámlálása a következő módon történik:

Az elnök felhívja a képviselőket, hogy az üléstermet hagyják el. Mihelyt ez megtörtént, az összes ajtókat bezárják, kivéve egy északi és egy déli ajtót. Mindkét nyitva maradt ajtó mellé két-két jegyző áll. Az elnök csenget. Erre azon képviselők, akik „igen“-nel akarnak szavazni, az elnöki emelvénytől jobbra eső északi, azon képviselők pedig, akik a javaslat ellen „nem“-mel szavaznak, az elnöki emelvénytől balra eső déli ajtón lépnek be az ülésterembe. Az ajtónál álló két jegyző hangosan megszámlálja a belépő tagokat.

Erre az elnök, mihelyt a tagok mind tömegesen beléptek, csenget, a szavazást bezárja és a zárva levő ajtókat kinyitattja. Utólag most már csak az elnök és a szolgálattelvő jegyzők szavazhatnak.

Az elnök erre kihirdeti a szavazás eredményét. (Bir. gyűl. házszab. 567.)

Névszerinti szavazásnak (namentliche Abstimmung) csak akkor van helye, ha legalább 50 képviselő a szavazásra való felhívás előtt, a tanácskozás befejezése után kéri. Ilyen esetben az elnapolás, illetve a vita bezárása iránti szavazás csak felállással történhetik.

A névszerinti szavazás rendje a következő:

Az elnök felhívja a képviselőket, hogy helyeiket foglalják el. A jegyzők ezután elveszik a képviselőktől a szavazócédulákat és urnákba gyűjtik össze. A szavazócédulák a szavazó képviselő nevét és „igen“ vagy „nem“, vagy „a szavazástól tartózkodom“ (ja, nein, enthalte mich) kitételt foglalják magukban. A szavazócédulák összegyűjtésének be-

fejezése után az elnök a szavazást berekeszti. A szavazókat a jegyzők számlálják össze.

A leszavazó nevét és azt, hogy miként (igen, nem, tartózkodom) szavazott, felveszik a gyorsírói jegyzetekbe.

Minden képviselőnek jogában áll, hogy a névszerinti szavazástól eltekintve, a többségtől eltérő határozatát röviden megindokolja és azt az elnökségnek benyújtsa, illetőleg annak a gyorsírói jegyzetekbe való felvételét kívánja.

A gyűlés rendjének fenntartása az elnök feladata.

Ha egy képviselő a rendet zavarja, úgy az elnök őt névszerint rendreutasítja.

Az elnöknek jogában áll a képviselőket súlyos rendzavarás esetében az ülésből kizárni.

Amennyiben a képviselő az elnök azon felszólításának, hogy az üléstermet hagyja el, nem engedelmeskedik, úgy az elnök az ülést bizonytalan időre felfüggeszti.

Esetleg ha az elnök másképen a nagy zajban nem tudja magát megértetni, úgy felteszi a kalapját (bedeckt sein Haupt), amire az ülés egy órára fel van függesztve.

Ha a kizárás tartama alatt lényegbevágó (és általában minden nem házszabályokra vonatkozó) kérdésben szavazásra kerül a sor és a kizárt képviselő szavazata döntene, a szavazás a legközelebbi napon ismétlendő.

A rendreutasított vagy a kizárt tagnak jogában áll legkésőbb a következő napon írásbeli kifogást emelni, amire a birodalmi gyűlés — ámde csak a legközelebbi napon — vita nélkül dönt a fölött, vajjon a rendreutasítás jogos-e.

Ha a birodalmi gyűlésen lárma, nyugtalanság uralkodik, úgy az elnök az ülést bizonytalan időre felfüggeszti vagy teljesen berekeszti. Ha az elnök nem tudja magát másképen megértetni, úgy felteszi a kalapját (bedeckt sein Haupt), amire az ülés egy órára felfüggesztettnek tekintendő.

A birodalmi gyűlés elnökének hatáskörébe tartozik a rend fenntartása az ülésterem és a hallgatóságnak kijelölt helyen.

Az elnök a hallgatóság közül azokat, akik (a hallgatóság helyéről) tetszést vagy nemtetszést nyilvánítanak, vagy a rendet zavarják és a terem méltóságának meg nem felelő módon viselkednek, a teremből kivezetteti.

Amennyiben a hallgatóság helyén állandó zaj uralkodik, úgy az elnök elrendeli, hogy az egész hallgatóság hagyja el az üléstermet.

Az elnöknek jogában áll 8 napot meg nem haladó szabadságot engedélyezni a képviselők részére. 8 napnál hosszabb szabadságot csak a birodalmi gyűléstől kaphatnak.

VIII. FEJEZET.

A birodalmi kancellár (Reichskanzler).

A német birodalom egyetlen felelős minisztere a birodalmi kancellár (Reichskanzler). Állása kettős: egyrészt mint Poroszország meghatalmazottja, elnöke a szövetségtanácsnak, másrészt mint egyedüli birodalmi miniszter, a birodalom legfőbb hivatalnoka, az összes birodalmi hatóságok feje.

A birodalmi alkotmány 17. cikke értelmében a német császár összes rendeletei és intézkedései csak akkor érvényesek, ha azokat a birodalmi kancellár ellenjegyzzi és érettké a felelősséget elvállalja. A birodalmi kancellárt a császár nevezi ki.

A birodalmi kancellár állása nem hasonlítható teljesen össze a miniszterelnöki állással. A miniszterelnök, bár szinte feje a hivatalnoki hierarchiának, nem *főnöke*, hanem csak vezetője az államkormány-
nak; nem *főnöke*, hanem csak *hivataltársa* miniszter-
társainak. A birodalmi kancellár főnöke a birodalmi kormány-
nak, kormányzótagjai, az államtitkárok (Staatssekretäre) csak *helyettesei*, csak *segédei*. Igaz ugyan, hogy a kancellár helyettesítéséről hozott 1878. évi márc. 17-i törvény — amely a birodalmi államtitkári állásokat létesítette — kimondja, hogy a kancellárt akadályoztatása esetében mindennemű teendőiben az általános és szakhelyettesei helyettesítik és ezek, akadályoztatása esetében, a császár rendeleteit is ellenjegyzik, mindamellét a birodalmi kancellárnak jogában áll általános és szakhelyetteseitől bármi ügyet, bármikor és bármily mértékben átvenni és a

szakhelyettese helyett közvetlenül maga is intézkedni. Elképzelhető-e, hogy egy hivataltárs hivataltársával szemben ilyen jogokkal bírjon?

A birodalmi kancellár saját személyében egyesíti Poroszország első bizalmiférfiának (mint ilyen elnökül a szövetségtanácsban), a miniszterelnöknek és a szakminisztereknek a személyét.

Ezen elven az 1878. évi márc. 27-iki birodalmi törvény némileg csorbát ütött, amidőn behozza a kancellár állandó szakhelyetteseinek (az államtitkároknak) az intézményét.

Az állandó szakhelyettes a birodalmi államtitkár, bár tényleg miniszteri teendőket lát el, miniszteri hatáskörrel bír, sőt mivel a birodalmi ügyekben a birodalmi kormány a tagállamok kormányának felelőse, ellenőrzője, a tagállamok miniszterei felett is áll, mégis mivel csak a kancellár helyett, annak utasítása szerint működik, nem miniszter, hanem kellő önállósággal, kezdeményező joggal bíró felelős *miniszterhelyettes*.

Míg más államban az egyes szakkörök — tárcák, reszortok — élén a szakminiszter, addig a birodalomban minden szakkör élén a kancellár áll.

A szakhelyettesek, az államtitkárok az 1878. évi márc. 27-iki törvény értelmében a következők:

1. birodalmi belügyi államtitkár (Staatssekretär des Innern),
2. birodalmi külügyi államtitkár (Staatssekretär des Äussern),
3. birodalmi kincstári államtitkár (Staatssekretär des Reichspostamtes),
4. birodalmi haditengerészeti államtitkár (Staatsmarinesekretär),
5. birodalmi igazságügyi államtitkár (Staatsjustizsekretär),
6. birodalmi postaügyi államtitkár (Staatspostsekretär),
7. birodalmi gyarmatügyi államtitkár. Ezt az állást az 1907. évi német császári rendelet létesítette,

8. a birodalmi vasutak elnöke,
9. birodalmi közgazdasági államtitkár,
10. birodalmi közéletmezésügyi államtitkár,
11. az alkancellár a birodalmi kancellár általános politikai helyettese.

A birodalmi minisztériumok (az 1878. évi márc. 17. helyettesítési törvény) életbeléptetéséig csak egy minisztériumjellegű központi birodalmi hatóság volt, a Reichskanzlei.

A birodalmi hivatalok a következők:

1. a birodalmi belügyi hivatal (Reichsamt des Innern),
2. a birodalmi külügyi hivatal (Reichsamt des Äussern),
3. a birodalmi kincstári hivatal (pénzügyminisztérium, Reichsschatzamt),
4. a birodalmi haditengerészeti hivatal (Reichsmarineamt),
5. a birod. igazságügyi hivatal (Reichsjustizamt),
6. a birodalmi postaügyi hivatal (Reichspostamt),
7. a birodalmi vasútügyi hivatal (Reichseisenbahnamt) élén egy elnökkel. Csak törvényhozási és ellenőrzési szerepe van, tekintettel arra, hogy a vasutak tagállamiak, kivéve az elsass-lotharingiai birodalmi vasutakat, amelynek központi főhatósága:
8. az elsass-lotharingiai birodalmi vasutak birodalmi hivatala (Reichsamt für die Verwaltung der Elsass-Lothringischen Reichseisenbahnen),
9. a birodalmi gyarmatügyi hivatal (Reichskolonialamt), 1908-ig csak a külügyi hivatal egy osztálya volt,
10. a birodalmi gazdasági hivatal (1914. Reichswirtschaftsamt),
11. a birodalmi közéletmezésügyi hivatal (Reichsernährungsamt).

Tekintettel arra, hogy csak a haditengerészet, a posta, távirtda, távbeszélő, a gyarmat és a diplomáciai szolgálat tekinthető minden ízében birodalmi intézménynek, ennél fogva csak a birodalmi haditengerés-

szeti, a birodalmi posta-, a birodalmi gyarmat- és a külügyi hivatalnak van rendkívüli apparatusú személyzete és nagyszámú alsó- és középfokú alárendelt hivatala, míg a birodalmi belügyi hivatal- és a birodalmi kincstári hivatalnak csak központi hatóságai vannak, míg az alsó- és középfokú hatósági teendőket a tagállamok hatóságai látják el. A birodalmi postahivatal alá 41 postaőigazgatóság (Oberpostdirektion) tartozik. Hatásköre Bajorország és Württembergre ki nem terjed. A birodalmi haditengerészeti hivatal alá tartozik többek közt a haditengerészeti igazgatás, a Nord- és Ostseehajóraj, a kieli és wilhelmshafeni hadikikötő, a hamburgi tengeri őrtorony, Kiatschau stb. A birodalmi gyarmatügyi hivatal alá tartoznak a birodalmi gyarmatok: 1. Német Keletafrika, 2. Kamerun, 3. Togo, 4. Német Délnyugat-afrika, 5. Német Újguinea s a Karolinák, Palau, Mariannák és a Marschal (Brown és Providence) szigetek igazgatása. A birodalmi külügyi hivatal alá tartoznak: a nagykövetségek (Botschaften), követségek (Gesandtschaften), a miniszterrezidensek és a diplomáciai ügyvivők stb. A birodalmi belügyi hivatal alá tartozik 1914-ben: a birodalmi szabadalmi hivatal (Reichspatentamt), a birodalmi egészségügyi hivatal (Gesundheitsamt), a Bundesamt für Heimatswesen, a birodalmi statisztikai hivatal (Reichsstatisches Amt), a munkásstatisztikai bizottság (Beirat für Arbeiterstatistik), a charlottenburgi állandó munkásjóléti kiállítás (Ständige Ausstellung für Arbeiterwohlfahrt in Charlottenburg), a munkásbiztosítási birodalmi hivatal (Reichsversicherungsamt), a birodalmi kivándorlási biztosok (Reichskommissäre für Auswanderungswesen), Hamburgban és Bremenben a fiziko-mechanikus birodalmi intézet, a birodalmi hivatalnokok fegyelmi bíróságai (Disziplinarkammer) és a leipzigie fegyelmi főtörvényszék (Disciplinarhof in Leipzig), a Monumenta Germaniae historica igazgatósága stb.

A birodalmi kincstári hivatal alá tartoznak a

pénzverő-hivatalok, a birodalmi adósságok kezelősége, a birodalmi vámbiztosok stb.

A birodalmi hivatalokkal egyenlő rangúak és közvetlenül a birodalmi kancellár alá vannak rendelve (központi főhatóságok) a következők:

1. a birodalmi törvényszék Leipzigben (Reichsgericht in Leipzig), a birodalom egyetlen bírósága, egyben a birodalom területén működő legmagasabb és végső fokú ítélkező bíróság;

2. a birodalmi törvényszék mellett működő birodalmi ügyészség (Reichsanwaltschaft) Leipzigben;

3. a birodalmi bank (Reichsbank), élén a birodalmi bank gondnokságával (Reichsbankkuratorium) és az alárendelt intézkedő szervvel, a birodalmi bank igazgatóságával (Reichsbankdirektorium);

4. a birodalmi számvevőszék (Rechnungshof des deutschen Reiches in Potsdam), amely a porosz főszámszékkal (Oberrechnungskammer) egyesítve van;

5. a birodalmi adósságokat ellenőrző bizottság (Reichsschuldenkommission) a birodalmi adósságok kezelésének ellenőrzésére.

A birodalmi alkotmány 17. cikke kimondja, hogy a német császár minden rendelkezése csak a birodalmi kancellár (az 1878. évi március 17-iki törvény szerint akadályoztatása esetében a császár által kinevezett szakhelyettes az államtitkár) ellenjegyzése mellett érvényes, aki ezért a felelősséget elvállalja.

A felelősség azonban jelenleg szabályozva nincs. A felelősség csak a császárral szemben politikai, a népképviselettel: a birodalmi gyűléssel szemben csak jogi.

Parlamentárizmus Németországban nincs. A birodalmi kancellárt (és szakhelyettesét) a birodalmi gyűlés leszavazhatja, politikáját a benyújtott törvényjavaslatok el nem fogadásával keresztezheti, de meg nem buktathatja.

Másrészt a császár nincs kötve a birodalmi kancellár kinevezésénél a birodalmi gyűlés többségéhez. A birodalmi kancellár (és szakhelyettesei) első-

sorban államhivatalnokok, akik a császár akaratából vezetik a birodalom ügyeit.

Ezen elvet nem töri át azon körülmény, hogy a birodalmi gyűlési képviselők a kancellárhoz kérdéseket (Anfragen) és interpellációkat intézhetnek. A birodalmi gyűlési házszabályok 31. a), b), 32—33., 33. a) és b) §§-ai értelmében minden birodalmi képviselőnek jogában áll a birodalmi kancellárhoz *kérdéseket* (Anfragen) intézni.

